

1882

KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

KONYA KİTABI XIX

TÜRKİYE SELÇUKLULARI VE KONYA

İLMÎ HAYAT

2023 KONYA

MEVLÂNÂ'DAN SONRA MEVLEVÎLİK VE MEVLEVÎLER

Sezai KÜÇÜK

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Sakarya/TÜRKİYE,
skucuk@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0126-2005.

ÖZ

Mevlevîlik, XIII. yüzyıl sonlarına doğru Anadolu'da kurulan bir tasavvuf yolu/tarikatıdır. Mevlânâ'nın fikir ve yaşantısı etrafında şekillenmiştir. Mevlânâ'nın vefatından sonra yerine geçen Çelebi Hüsameddin ve onun yerine geçen Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in gayretleriyle teşkilatlanmıştır. Daha sonraki yıllarda Mevlânâ'nın torunları "Çelebiler" ve önde gelen Mevlevî şeyhleri vasıtasıyla Anadolu başta olmak üzere tüm Osmanlı ülkesine yayılmıştır. Mevlevîlik, başta Osmanlı padişahları olmak üzere toplumun tüm katmanlarından ilgi alanının yanı sıra maddi ve manevi destek görmüştür. "Mevlevîhane" denilen Mevlevî

tekkeleri, tasavvuf eğitimiyle birlikte musiki, sema ve şiir ile yoğrulmuş tasavvuf anlayışları sebebiyle tarih boyunca birer konservatuar, edebiyat fakültesi ve güzel sanatlar akademisi gibi görev yapmışlardır. Türkiye'de tekkele-
rin kapatıldığı 1925 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren Mevlevîhaneler, Türk kültürünün en önemli edebiyat, musiki ve sanat temsilcilerini yetiştirmiştir. Bugün hala Mevlânâ'nın fikir ve düşüncelerinin cazibesi ve semanın çekiciliği sebebiyle, bu tarikatın mirası, Türk ve dünya toplumundan Mevlânâ âşıklarının dikkatini çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, Mevlevî, Mevlevîlik, Mevlevîhaneler.

THE MAWLAWİYAH AND MAWLAWIS AFTER MAWLÂNÂ JALÂL AL-DÎN RÛMÎ

ABSTRACT

The Mawlawî Sufi Order is a sufi path/sect founded in Anatolia towards the end of the thirteenth-century. It was shaped around Mawlânâ's ideas and life. It was organized with the efforts of Chalabi Husam al-Din and Mawlânâ's son Sultan Walad, who succeeded Mawlânâ after his death. In the following years, the order spreaded in many cities and even in the villages of the Ottoman Empire, especially in Anatolia, through Mawlânâ's descendants Chalabis (chief masters) and famous Mawlawî's Sheikh. The Mawlawî Sufi Order received interest from all layers of the society, especially the Ottoman sultans, both giving material and moral support. The Mawlawî lodges, called "Mevlevîhane" (Mewlawî house), have served as conservatories, faculties of literature, and academies of fine arts throughout history due to their understanding of Sufism intermingled with music, whirling ceremony (sema) and poetry as well as sufi education. Mevlevîhanes, which continued their activities until 1925, when the dervish lodges were closed down in Türkiye, trained the most important literary, musical and artistic representatives of Turkish culture. Today, the legacy of this order still attracts the attention of Mawlânâ admirers from the Turkish and international community due to the appeal of Mawlânâ's ideas and thoughts and the attraction of the whirling dervishes.

Keywords: Mawlânâ, Mawlawi, The Mawlawî Sufi Order/Mawlawiyah, The Mawlawi-lodges.

GİRİŞ

Mevlevîlik, XIII. asır sonlarında Mevlânâ Celâleddîn Rûmî adına oğlu Sultan Veled tarafından Konya'da kurulduğu kabul edilen Anadolu merkezli bir tarikattır¹⁷⁵¹. Beylikler dönemi ve Osmanlı devletinin kurulup genişlemesi ile birlikte Mevlânâ'nın türbesi ve dergâhı merkez olmak üzere tüm Anadolu ve Osmanlı mülküne yayılan ve Türk toplumunu yakından etkileyen tarikatlardan birisi olmuştur¹⁷⁵².

"Canım tenimde oldukça Kur'an'ın kölesiyim ben. Seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım...", "Pergel gibiyim; bir ayağımla şerî'at üstünde sağlamca durduğum halde öbür ayağımla yetmiş iki milleti dolaşıyorum." diyerek dînî-tasavvufî düşüncesinin kaynağının Kur'an ve Sünnet olduğunu vurgulayan¹⁷⁵³ Mevlânâ'nın tasavvuf anlayışı, Necmeddîn Kübrâ'nın insanı esas alan sünmî esaslara dayalı ve kısmen zühdi nitelikli tasavvuf mektebi, Muhyiddin İbn Arabî'nin Vahdet-i Vucûd telakkisi ve kaynağını Horasan mektebinden alan, coşkun bir ilahî aşk ve cezbeye dayalı Kalenderî tasavvuf telakkisi olmuştur¹⁷⁵⁴.

¹⁷⁵¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983 (İkinci Baskı), s. 29; Ş. Barihüda Tanrıkorur, "Mevlevîyye", *DİA*, Ankara 2004, 29/474; Hasan Özönder, *Konya Mevlânâ Dergâhı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 3.

¹⁷⁵² Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 244-266; M. Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, (hızl. Mehmet Kanar), İstanbul 2000, s. 54-55; Mehmet Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, Ankara 1992, s. 5-6.

¹⁷⁵³ Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 445.

¹⁷⁵⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s. 9; A. Yaşar Ocak, *Türk*

Sufi bir aile içinde büyümüş, fakih olarak yetmişmiş¹⁷⁵⁵ ama Şems-i Tebrizi ile mülakâtı oluktan sonra muhabetullah/aşk, cezbe ve sema' ile şekillenmiş ve musiki, şiir ve sema' ile yoğrulmuş bir tasavvuf anlayışı sergileyen Mevlânâ, her ne kadar bu tavrını bir tarikat tescisi maksadıyla icra etmemişse de kendisinden sonra gelen halefleri tarafından tesis edilecek olan Mevlevîlik, onun ortaya koyduğu bu anlayış ve tavırlar çerçevesinde zamanla adâb ve erkânıyla bir tarikat halini almıştır¹⁷⁵⁶.

Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik olarak adlandırılacak olan bu yolun tarikat silsilesi şöyledir;

Hız. Peygamber –Hız. Ali (ö. 48/668) –Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) –Habîb-i Acemî (ö. 130/747) –Davud-ı Tâî (ö. 1165/781) –Marûf-ı Kerhî (ö. 200/816) –Seriyy-i Sakatî (ö. 257/870) –Cüneyd-i Bağdadî (ö. 297/909) –Ebû Bekir Şiblî (ö. 334/945) –Muhammed Zeccâc (ö. 487/1094) –Ahmed Gazalî (ö. 520/1126) –

Sultânü'l-Ulemâ'nın babası Ahmed Hatibî (ö. 528/1133) –Mevlânâ'nın babası Sultânü'l-Ulemâ Bahâuddin Veled (ö.629/1231) –Seyyid Burhaneddin Muhakkık Tirmizî (ö. 642/1244) –Mevlânâ Celâleddin Rûmî (ö. 672/1273)¹⁷⁵⁷.

Mesnevî müellifi ve Mevlevîliğin piri Mevlânâ Celâleddin Rûmî¹⁷⁵⁸, 5 Cemaziyelâhîr 672/17 Aralık 1273 Pazar günü vefat etmiş ve

Sûfliğine Bakışlar, İstanbul 1996, s. 92-93, 142; Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", *DİA*, XXIX, 445-446.

¹⁷⁵⁵ Bediüzzaman Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, (trc. F. N. Uzluk), İstanbul 1990, (Feridun Nafiz Uzluk'un Önsöz'ü), s. 5. Abdülkâdir el-Kureşî (ö. 775/1373)'nin *el-Cevâhirü'l-muhtıyye fî şabakâti'l-Hanefiyye* ve İbn Kutluboğa (ö. 879/1474)'nin *Tâcü't-teracim* isimli eserlerinde Mevlânâ'nın ismi bir Hanefî fakihî olarak kayıtlıdır.

¹⁷⁵⁶ Mevlânâ'nın tasavvuf anlayışıyla ilgili geniş bilgi için bk. Sipehsâlâr Mecdeddin Ferîdün, *Risâle-i Sipehsâlâr, Mevlânâ ve Etrafındakiler*, (haz. Mustafa Çıpan), İstanbul 2019, 100-147; Abdurraman Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, (trc. ve şerh. Lamî Çelebi, hzl. S. Uludağ-M. Kara), İstanbul 1995, s. 633-639; Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, (hzl. M.A. Karavelioğlu), Ataç Yayınları, İstanbul 2005, s. 25-35; Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s.126-148; Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, İnkilap Kitabevi, İstanbul 2010, s. 104-123, Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB İstanbul 1983, II, 506-514; Mehmet Önder, *Mevlânâ Hayatı Eserleri*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul ty., s. 145-182

¹⁷⁵⁷ Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, (çev. M. Akkuş-A. Yılmaz), Kitabevi, İstanbul 2006, I, 358; Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları 1999, s. 235. Ayrıca silsile ile ilgili değerlendirme için bk. Barîhüda Tanrıkorur, "Mevlevîyye", *DİA*, Ankara 2004, 29/468.

Ferîdün Sipehsâlâr, Sultânü'l-ulemâ Bahâuddin Veled'in silsilesini şu şekilde verir: Hız. Peygamber –Hız. Ali (ö. 48/668) –Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) –Habîb-i Acemî (ö. 130/747) –Davud-ı Tâî (ö. 1165/781) –Marûf-ı Kerhî (ö. 200/816) –Seriyy-i Sakatî (ö. 257/870) –Cüneyd-i Bağdadî (ö. 297/909) –Ebû Bekir Şiblî (ö. 334/945) –Ebû Bekir Nessâc (ö. 487/1094) –Ahmed Gazalî (ö. 520/1126) –Ahmed Hatibî (ö. 528/1133) –Sultânü'l-Ulemâ Bahâuddin Veled (ö. 629/1231). *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 17-18. Mevlevîler arasında Sultânü'l-ulemâ Bahâuddin Veled'i Necmeddin Kübrâ'nın halifesi sayanlar ise bu silsileyi; Cüneyd-i Bağdadî –Ebû Ali Ruzbarî (ö. 322/933) –Ebû Ali Katib –Ebû Osman Mağribî (ö. 373/983) –Ebû Kasım Cürcanî (ö. 469/1076) –Ebû Bekir Nessâc (ö. 487/1094) –Ahmed Gazalî (ö. 520/1126) –Ebu'n-Necib es-Suhreverdî –Ammar Yasir (ö. 582/1186) –Necmeddin Kübrâ –Sultânü'l-Ulemâ Bahâuddin Veled –Mevlânâ Celâleddin Rûmî şeklinde aktarmışlardır. İsmâil Rusûhî Ankaravî, *Risâle-i Usûl-i Tarikat-ı Mevlânâ*, Konya Mevlânâ Müzesi (KMM) Yazmalar, 1661/16, vr. 2b; Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 202. Ayrıca bk. Sezai Küçük, "Mevlevîyye", *Türkiyede Tarikatlar Tarih ve Kültür*, (ed. Semih Ceyhan), Birinci Basım, İstanbul 2015, s., 495-496.

¹⁷⁵⁸ Eflâkî, Mevlânâ ile ilgili şu dikkat çekici tespiti nakleder: "Mevlânâ'yı sevenlerden Kadî Necmeddin-i Taştî şu latife ile bir hakikate işaret etmiştir: "Bütün dünya üzerinde genel manada kullanılan üç şey vardı. Mevlânâ'ya nisbet edildikten sonra bu üç şey artık ona özel hale gelmiştir. Eskiden her kafiyeli iki misraa mesnevî denirdi. Mevlânâ'nın eserinden sonra artık mesnevî denince akla Mevlânâ'nın "Mesnevî"si gelir oldu. Eskiden bütün bilginlere Mevlânâ denirdi artık Mevlânâ'dan sonra Mevlânâ denince akla sadece "Mevlânâ" gelir oldu. Eskiden bütün büyüklerin mezarlarına türbe denirdi. Mevlânâ'nın vefatından sonra artık sadece onun kabrine "Türbe" denir oldu." *Risâle-i Sipehsâlâr*, s., 18.

Konya'daki bugün ki türbesine babasının yanına defnedilmiştir¹⁷⁵⁹.

A. Mevlânâ'nın Vefatı Sonrası Durum, Çelebi Hüsameddin ve Şeyh Kerîmüddîn Bektemur: Uyanış

Mevlânâ'nın vefatından sonra hemen faaliyete geçen ve onun yolunu/tasavvuf anlayışını sevenlerini bir arada tutarak temellendiren, Mevlevîlik adı verilen bir tarîkatın ortaya çıkmasına zemin hazırlayan iki isim vardır: Birisi Çelebi Hüsâmeddîn (ö. 682/1284) diğeri ise Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled (ö. 712/1312)'dir. Bir de Çelebi Hüsameddinden sonra manen onun yerine geçen ama sırrî bir zat olarak yaşaması sebebiyle Mevlevîlerin başında Sultan Veled gözükmemesi sebebiyle Mevlevîlik tarihinde adı mahfî olan Şeyh Kerîmüddîn b. El-Hâc Bektemur el-Mevlevî (ö. 691/1292)'nin ismini burada zikretmek gerekir¹⁷⁶⁰.

Mevlânâ'nın vefatından sonra makamına kimin geçeceği hususunda Mevlânâ'ya bağlı olanlar arasında farklı düşünceler ortaya çıkmıştır¹⁷⁶¹. Bazıları Çelebi Hüsameddin'in Mev-

lânâ'nın yerine geçmesinin uygun olacağını savunurken bazıları da -Çelebi Hüsameddin dahî- Sultan Veled'in bu makama daha uygun olacağını söylemiştir¹⁷⁶². Sultan Veled ise; Mevlânâ'nın geçip gitmediğini, babası zamanında olduğu gibi ondan sonra da Çelebi Hüsameddin'nin şeyh olması gerektiğini ifade ederek teklifleri geri çevirmiştir¹⁷⁶³.

Çelebi Hüsameddin, Mevlânâ'nın vefatından önce ona on yıla yakın halifelik ve nâiblik yapmış ve Mevlânâ; “*Hak ziyâsı, Hak nuru, ruh cilâsı, dinin ve gönlün hüsâmı (kılıç), cömert Hüsâmeddin*” gibi vasıflarla övdüğü, *Mesnevî*'nin yazılmasına vesile olduğu için eserin adını “*Hüsâmînâme*” olarak andığı bir isimdir. Mevlânâ'nın “*Hakk'ın halifesi, zamanın Cüneyd'i...*” diye işaret ettiği Çelebi Hüsameddin vefatından sonra onun yerine geçmiştir. Mevlânâ'nın koyduğu usullere bağlı kalarak Mevlânâ'yı sevenleri ve müridlerini irşad etmiştir¹⁷⁶⁴. Mevlânâ'nın uygulamalarını devam ettirmiş, Mevlânâ adının, yolunun ve aşkının yaşaması temin etmiş, onun usulünü takip ede-

¹⁷⁵⁹ *Risâle-i Sipehsâlâr*, 219; Ahmet Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn (Âriflerin Menkıbeleri)*, (trc. Tahsin Yazıcı), Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973, II, 63; Reşat Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî”, *DİA*, XXIX, 445.

¹⁷⁶⁰ Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye, Mevlevîlerin Tarihi*, (hzl. Cem Zorlu), İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 194-195, 200-201, 204; Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 19-28, 31-33.

¹⁷⁶¹ *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 268; Eflâkî, Mevlânâ'ya vefatından önce yerine kimin geçmesinin uygun olduğu sorulduğunda Mevlânâ'nın “*Hakk'ın halifesi, zamanın Cüneyd'i bizim Çelebi Hüsâmeddîn'imizdir, Hz. Çelebi Hüsâmeddîn'imiz halife olur*” diye cevap verdiğini bu sorunun üç defa kendisine sorulduğu halde her defasında aynı cevabı verdiğini nakleder. Akabinde Oğlu Muhammed Bahâeddîn Veled için ne düşündüğü sorulduğunda ise “*O pehlivandır, vasiyete muhtaç değildir.*” cevabını vermiştir. *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, 56.

¹⁷⁶² *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, 189, 198; Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, (çev. A. Gölpinarlı), Ankara 1976, beyt 2668. “Halk, genç ihtiyar, toplanıp hep birden yalvarmaya, yakarmaya koyuldu, Ey Veled dediler, babanın makamı senindir; o, dâima seni sever, görür gözetirdi, Babanın seçtiği er olduğundan bu makamı Hüsâmeddîn'e bağışlamıştır. Değil mi ki o gitti, bahanen kalmadı; yüce Allah bunu takdir etti. Bundan sonra şeyhliği kabul et; halka imâm ol, kılavuz kesil, Bu topluluğa başlıkta bulun...” Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, b. 2808-2813.

¹⁷⁶³ *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, 198; Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, b. 2670-2679; Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 21-22; Mustafa Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, Doktora Tezi (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 2013, s. 183-184.

¹⁷⁶⁴ *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 261-270; *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, 56, 164-165, 187; Hülya Küçük, *Sultan Veled ve Maarif'i*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2005, s. 52.

rek merâsim ve kurallardan uzak bir tasavvufî anlayış ortaya koymuştur¹⁷⁶⁵.

Konya Mevlana Dergahı ve Türbe

Eflâkî'ye göre Mevlânâ; “Müridlerimiz türbemiz uzaktan görünsün diye yüksek yapılar” demişti. Yine Mevlânâ zamanında, Emir Taceddin Mu'tez el-Horasânî, medresenin yanına birkaç oda, yani bir “Âşıklar Evi” yapmak istemiş ancak Mevlânâ “Âd ve Semud gibi binalar yaptırmak istemediğini” söyleyince onu iknâ işi Sultân Veled'e kalmıştı. Sultan Veled'in iknası ile medresenin yanına fukara için birkaç hücre yapılmasına müsaade etmişti¹⁷⁶⁶. Mevlânâ'nın vefatından sonra bir mekânın zaruretini gören Çelebi Hüsameddin Sultan Veled'in onayı Alameddin Kayser, Emir Süleyman Pervâne ve eşi Gürci Hatun'un maddi destekleri ile Mevlânâ'nın kabri üzerine bir türbe yaptırmıştır¹⁷⁶⁷. İnşa edilen bu “Mevlânâ Türbesi”nde Çelebi Hüsameddin *Kur'ân-ı Kerîm* ve *Mesnevî* ti-

lavetini sürekli hale getirmiştir. Mevlânâ ve Sultan Veled ailesinin geçimi için gerekli vakıf ödeneklerini yönetmiş ve dağıtımını sağlamıştır. 676/1278 yılında yani Mevlânâ'nın vefatından beş yıl sonra *Mesnevî*'nin tam ve mükemmel bir nüshasını yazdırmış ve altın varaklarla süsletmiştir¹⁷⁶⁸.

Çelebi Hüsameddin Mevlânâ'nın makamında on iki yıl bulunmuş, Mevlânâ dostlarının başına geçerek dağılıp gitmelerini engellemiş, yoluna rehberlik etmiştir. Mevlânâ'yı seven ve ona tabi olanların manevi rehberliğini üstlenen Çelebi Hüsameddin, 12 Şaban 683/24 Ekim 1284 tarihinde vefat etmiş ve Mevlânâ'nın bacucuna defnedilmiştir¹⁷⁶⁹.

Yerine Sultan Veled geçmiştir. Sultan Veled'le birlikte anılması gereken mahfî (çok bilinmeyen) bir isim daha vardır ki, o da Bektemüroğlu Şeyh Kerîmüddîn'dir¹⁷⁷⁰. *İbtidânâme*'ye göre Çelebi Hüsameddin'den sonra yedi yıl şeyhlik yapmıştır¹⁷⁷¹. Bu dönemde Sultan Veled “resmî şeyh” iken Bektemüroğlu Şeyh Kerîmüddîn “manevi şeyh” olarak Mevlânâ dostlarının irşadını üslenmiş ve 691/1292 yılında vefat etmiştir¹⁷⁷². Hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz Mevlânâ'nın müridle-

¹⁷⁶⁵ “Mevlâna merasimlerden uzak bir şekilde Kalenderîlerde olduğu gibi kendisine intisâb edenleri, saç, bıyık, sakal ve kaşlardan makasla birkaç kıl keserek tıraş eder ve bu şekilde geleni kabul ederdi. “Bütün âlem büyük bir hankâh, o hankâhda hakîkî şeyh, Allah Teâlâ'dır. Âdem'in yer değiştirmesinden ve o onun feyzinden beri Allah'ın hizmetçisi biziz” diyen Mevlâna, tekkeyi bile zâid (fazla) gören bir dünyâ görüşüne sahip idi.” *Menâkıbü'l-Ârifin*, I, 258-259; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 187.

¹⁷⁶⁶ *Menâkıbü'l-Ârifin*, I, 270-271, 388.

¹⁷⁶⁷ *Menâkıbü'l-Ârifin*, I, 318; II, 202-203.

¹⁷⁶⁸ *Menâkıbü'l-Ârifin*, II, 192; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 24-25; Semih Ceyhan, “Mesnevî”, *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 329.

¹⁷⁶⁹ *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 270; *Menâkıbü'l-Ârifin*, II, 193; Sezai Küçük, “Mevlevîliğin Kuruluşu, Yayılması ve Diğer Tesirleri”, *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Hakk'a Daveti*, (ed. M. Kara-H. Küçük), Kültür A.Ş., Konya 2021, s. 151-152.

¹⁷⁷⁰ “Ma'nen ve sırran halife mezkûr Şeyh Kerîmüddin hazreti oldu ve sûrette Sultan veled hazreti oldu.” Bk. Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye*, s. 200.

¹⁷⁷¹ Sultan Veled, *İbtidânâme*, b. 6992; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 31-32.

¹⁷⁷² Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye*, s. 204; Sultan Veled, *İbtidânâme*, s. 19.

rinden¹⁷⁷³ Şeyh Kerîmüddîn, Sultan Veled'in onun hakkındaki verdiği bazı bilgilerle tanınmıştır¹⁷⁷⁴. Eflâkî ise eserinde sadece bir yerde; “*Ârif-i Rabbânî, Ma'deni'n-nûr Kerîmüddîn Veled-i Bektemûr rahmetullahi aleyhi ki cümle-i ehl-i makâmât ve sahîb-i basirettendi*” diyerek ismini ve vasfını anar¹⁷⁷⁵.

B. Beylikler Dönemi ve Mevlevîlik: Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi: Kuruluş

Bektemüroğlu Şeyh Kerîmüddîn'in vefatından sonra Mevlânâ'nın postuna Sultan Veled'in geçmesiyle birlikte Mevlânâ'nın manevî mirası ve yolu kurumsallaşma sürecine girmiştir. Mevlevîliğin sistemleşip tarikat halini almasında Çelebi Hüsameddîn bir adım atmış, Sultan Veled ise Konya'da gelişip Beylikler Dönemi ve altı asırlık Osmanlı İmparatorluğu boyunca toplumları yakından etkileyecek olan Mevlevîliğin kurucu ismi olmuştur¹⁷⁷⁶.

Sultan Veled girişken, teşkilatçı, yöneticilerle ilişkileri iyi bilen, cezbeli bir yolun mensubu olmasına rağmen coşkunu içinde saklayan bir kişiliğe sahiptir. Çelebi Hüsameddîn zamanında Mevlânâ türbesinin yapılmasına destek vermiş, Mevlânâ'nın mûsikî, sema ve şiir ile yoğrulmuş tasavvuf anlayışını geliştirerek Mevlevîlik adı kalacak şekilde teşkilâtlandırarak Konya merkezli bir tarikat hâline getirmiş, Anadolu'ya halifeler göndererek tarikatın yayılmasını sağlamıştır. Telif ettiği *İbtidânâme* isimli eseri ile Mevlevî büyüklerini tanıtmış ve Mevlevîliğin ilk dönem tarihini tescil etmiştir. Aruz vezniyle yazdığı dinî-didaktik Türkçe şiirleri, edebiyatta bir Mevlânâ etkisi başlatmış, Mevlânâ'nın eserlerini şerhederek, şiirlerine nazireler yazarak onun daha iyi anlaşılmasını sağlamış, Mevlânâ'nın tasavvuf anlayışını sistematize ederek Mevlevîliği tesis etmiştir¹⁷⁷⁷.

Sultan Veled'in daha çok toplumun üst kademeleri ve beyliklerle kurduğu güçlü irtibatlar vesilesiyle güçlenen Mevlevîlik bu dönemde idarî olarak teşkilatlanmış ve Anadolu Beylikleri nezdinde varlığı ve nüfuzu daima hissedilen bir tarikat olmuştur¹⁷⁷⁸. Mevlânâ gibi¹⁷⁷⁹ Sultan Veled de, Moğollar Anadolu'ya hükmederken Moğol beyleriyle hoş geçinmiş, gergin tabiatıyla Moğol emirlerine nüfuz etmiştir¹⁷⁸⁰.

¹⁷⁷³ “Arkadaşların ileri gelenlerinden birisi ölmüştü. Mevlânâ hazretlerine gelip: “Bunu tabutla mı yoksa tabutsuz mu mezara koyalım?” diye danıştı. Mevlânâ: “Dostlar nasıl uygun görürlerse (öyle yapın).” buyurdu. Bunun üzerine ilahi arif, nur madeni, makam ve basiret sahiplerinden olan Bektemüroğlu Kerimeddin (Tanrı rahmet etsin): “Tabutsuz koymak daha iyidir” dedi. Dostlar: “Bunun daha iyi olduğunu hangi delile dayanarak söylüyorsunuz?” diye sordular. Kerimeddin: “Çocuğa ana, kardeşten daha iyi bakar; çünkü insanın cismi topraktır ve tabutun tahtası da toprağın ço cuğudur. Tabut insanla kardeş sayılır. Toprak ise şefkatli anadır. Binaenaleyh ölüyü şefkatli ananın kucağına bırakmak daha doğru olur.” dedi. Mevlânâ hazretleri bu sözü çok beğendi ve “Bu mana hiç bir kitapta yazılmamıştır.” buyurdu.” *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, 224-225.

¹⁷⁷⁴ Sultan Veled, *İbtidânâme*, b. 6880-6891, 6990 vd; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 31-33. Detayla bilgi için bk. Mustafa Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 192-197.

¹⁷⁷⁵ *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, 224; Hülya Küçük, *Sultan Veled ve Maarif'i*, s. 52-53.

¹⁷⁷⁶ *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 138,144; Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 282-284; Mehmet Önder, *Yüz Yıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 81.

¹⁷⁷⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 33-36; Hülya Küçük, *Sultan Veled ve Maarif'i*, s. 78-82.

¹⁷⁷⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 36-37.

¹⁷⁷⁹ *Menâkıbü'l-Ârifîn*, muhtelif yerler, Furuzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 182-189.

¹⁷⁸⁰ *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, 294; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 38, 62. M. F. Köprülü'ye göre; Mevlevîlerin Moğollara yakın olmalarının sebebi; Anadolu'da yaygın bir konumda olan “kuyûd ve alakayı dünyadan âzâd” felsefesini benimseyen Türkmen babalarını kendilerine rakib görmeleri ve bunlara kucak açan Karamanlılara karşı Moğol hâkimiyetini benimsemeleridir.” A. Yaşar Ocak ta Anadolu'da tutunmak isteyen Moğol-

XIV. Yüzyılın ilk yıllarında Moğolların Anadolu'daki güçlerinin zayıflaması ve bunu fırsata çevirmeye çalışan ve kendilerini halk nazarında güçlü kılmak için gayret sarfeden beylikler için önemli bir zaman dilimi olmuş, Mevlevîler de bu zamanı ve durumu kendi lehlerine çevirmek amacı ile beyliklerle irtibata geçmişlerdir. Özellikle bey ailelerine nüfûz etmişler ve gayr-i sünnî unsurların tesirlerini hafifletip dengeleyerek, beylikler merkezlerinde mevlvihâneler kurmuşlardır¹⁷⁸¹.

Beyliklerle kurulan yakınlıklarla Mevlânâ Türbesi'nin vakıf gelirlerini artırmış, Amasya, Erzincan ve Kırşehir gibi şehirler başta olmak üzere beyliklerin hâkim oldukları şehirlere halifeler gönderilerek Mevlevî tekkeleri açtırılmıştır¹⁷⁸². Mevlânâ türbesi üzerine 798/1396 yılında Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey (1357-1398) "yeşil kubbe" yaptırılmış, Mehmed Bey ve İbrahim Bey de kendi dönemlerinde, dergâhın hücrelerini ve türbeyi tamir ettirmişler¹⁷⁸³.

ların Mevlevîliğe ilgisini "Mevlevîlerin gerek brokrasi, gerekse esnaf ve her kesimden halk tabakaları arasında sahip olduğu nüfûzu bilmelerine" bağlamaktadır. Bk. M. Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, s. 55; A. Yaşar Ocak, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Bir Bakış", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1996, C. II, S. 2, s. 19.

¹⁷⁸¹ Menâkıbü'l-Ârifin, s. 269, 323, 330-340, 347; A. Yaşar Ocak, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Bir Bakış", s. 17-18; Rauf Kahraman Ürkmez, "Ârif Çelebi'nin Batı Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri ve Mevlevîhanelerin Yaygınlaşması", ss., 206-219; Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, (trc. O.Ş. Gökyay) (İkinci Baskı), Ankara 1986, s. 60-61; Feridun M. Emecan, "Saruhanogulları ve Melevîlik", *E. Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 283-297.

¹⁷⁸² Mehmet Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 81; Barihüda Tanrıkorur, "Mevlevîyye", *DİA*, 29./468.

¹⁷⁸³ Sezai Küçük, "Mevlevîliğin Kuruluşu, Yayılması ve Diğer Tesirleri", s., 153. Şikânî "Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey'in Görkes (eski Grikos, şimdi Silifke) seferine çıkmadan önce beyleri ile gelip Mevlânâ Türbesi'ni ziyaret ettiğini, türbede sabaha kadar münacaat eylediğini seher vakti gördüğü rüyada kendisine fethin müjdelendiğini ve ertesi sabah rüyasını Mevlânâ oğlu Ulu Ârif Çelebi'ye

Sultan Veled özellikle Germiyanoglu Beyliğiyle iyi ilişkiler içinde olmuş, bu beylikle irtibat evlilik yoluyla da güçlendirilmiş kızı Mutahhara Hatun'u Germiyan beyi Süleyman-şâh'la evlendirmiştir¹⁷⁸⁴.

Mehmed Hemdem Said Çelebi

Veled Çelebi (B. Baykara Arşivi)

Sultan Veled döneminde tarîkat idarî olarak da teşkilatlanmış ve tarikatta Çelebilik makamı ihdas edilmiştir. Mevlevîlik Sultan Veled'den sonra kendi soyundan gelen ve kendilerine "Çelebi" veya "Çelebi Efendi"¹⁷⁸⁵ denilen şeyhler tarafından idâre edilmiştir. Bu makama da "Çelebilik Makamı" denilmiştir¹⁷⁸⁶ Söz konusu bu süreç içerisinde; Sultan Veled ailesine mensup (Zukûr Çelebi) erkek üyelerden en yaşlısı, "Çelebi Efendi" unvanıyla Konya Mevlânâ Dergâhı postuna geçmesiyle tarîkat merkeziyetçi bir anlayış çizgisinde yönetilmiştir¹⁷⁸⁷. Bu makamda bulunan Çelebi Efendi, Mevlânâ'nın

tabir ettirdiğini uzun uzun anlattıktan sonra "Eğer kafiri kırıp Görkes kalesini alacak olursam Mevlânâ'nın üzerin bir yeşil türbe yaptırırım" diye ahdeettiğini, sonra da türbeyi bünyâd ettiğini" söylemektedir. bk. Şikânî, *Karamanoğulları Tarihi*, s. 106-107.

¹⁷⁸⁴ Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevlevîyye - Mevlevîlerin Tarihi*, (haz: Cem Zorlu), s. 196; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s. 51; Feridun Nafiz Uzluk, "Germiyanoglu Yakup II. Beyin Vakfı", *Vakıflar Dergisi*, Ankara, 1969, S. 8, ss. 75-77.

¹⁷⁸⁵ Mehmet İpşirli, "Çelebi", *DİA*, VIII, s. 259.

¹⁷⁸⁶ Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 151. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s. 345.

¹⁷⁸⁷ Mehmet Önder, *Yüz Yıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 81.

mutlak vekili ve bütün Mevlevî şeyhlerinin tek mercî kabul edilmiştir. Diğer Mevlevî dergâhlarında bulunan şeyhlerin posta tayin ve azli de kendisine aittir. Bütün dergâhlarındaki şeyh postlarının da sahibi odur ve bu bir Mevlevî geleneğidir¹⁷⁸⁸.

Babasının makamında yaklaşık yirmi sekiz yıl vazife yapan Sultan Veled 96 yaşında 10 Recep 712/11 Kasım 1312 tarihinde vefat etmiş ve babasının sağ tarafına defnedilmiştir¹⁷⁸⁹. Yerine oğlu Ulu Ârif Çelebi (ö. 719/1319) geçmiştir¹⁷⁹⁰. Sultan Veled dönemi ile temeli atılan Ulu Arif Çelebi'den sonra Mevlevîlik tarihinde 600 yıl sürecek Çelebilik Makamı'nın babadan oğula geçmesi geleneği başlamış ve artık bu tarihten itibaren tarîkat merkezîyetçi bir anlayış çizgisinde yönetilmiştir¹⁷⁹¹.

Mevlevîliğin yayılmasında en etkin isim Ulu Arif Çelebi (ö. 719/1320) sekiz yıl süren

Çelebiliği döneminde vaktinin neredeyse tamamını Mevlevîliği yaymakla geçirmiştir. Anadolu'dan Batı İran içlerine kadar, Tebriz'den Asya'da Merend'e hatta İlhanlılar'ın merkezi Sultaniye'ye kadar yaptığı sehayatlarla Mevlevîliği yayan Ulu Arif Çelebi gittiği yerlere Mevlevîhane açarak halifeler tayin etmiştir¹⁷⁹².

Ulu Ârif Çelebi de babası Sultan Veled gibi Moğolların zayıflamasıyla beraber Anadolu'da hâkimiyet kuramaya başlayan Türkmen beylikleriyle iyi münasebetler geliştirmiş, Mevlevîliği Moğol başkenti Sultaniye'ye kadar tanıtıp yarken, diğer taraftan da Türkmen boylarının yaşadığı topraklara yapmış olduğu seyahatlerle, Menteşoğulları, Aydınogulları, Germiyanogulları ve Eşrefoğulları beyliklerinde Mevlevîliği tanıtıp yerleştirmeye gayret göstermiştir. Onun bu seyahatlerinde, Menteşoğullarından Mesud Bey, Aydınogullarından Mehmed Bey, İnaçoğullarından Emir Şücaeddin İlyas Bey, Germiyanogullarından Alişir oğlu Yakup Bey ve Eşrefoğullarından Mehmed Bey'le çok iyi ilişkiler kurmayı başardığı anlaşılmaktadır¹⁷⁹³.

Garip karakteri, celâlli tabiatı, laubâlî meşrebi ve enerjik atılganlığı ile yıkılan Selçuklu imparatorluğunun geniş arazisinde beliren ve her biri tutunmak ve genişlemek için himmet isteyen bütün iktidar zümresi tarafından hürmet gören¹⁷⁹⁴ Ulu Ârif Çelebi, beyliklerin siyâsî desteklerini

¹⁷⁸⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 151-152; M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s. 345.

¹⁷⁸⁹ *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 273-274; *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, 224; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevlevîyye*, 210; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 43-44.

¹⁷⁹⁰ *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 147; *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, 303.

¹⁷⁹¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 151-152, 362-363. "Nâzik, efendi, edebli, okumuş, Çalab (Allah)'a nisbetle Allah adamı" gibi anlamlara gelen bu kelime, birçok ilim ve sanat erbabına sıfat olmakla birlikte, Mevlânâ'nın soyundan gelen ve onun makamına geçen ve bu makamın gereği olarak bilgin ve edîb olmakla birlikte nezaketi, kibarlığı ve zerâfeti şîâr edinen kimselere unvan olarak kullanılmıştır. Mevlevîlik tarihi boyunca genel olarak "Çelebi Efendi" tabiri de kullanılmış, baba tarafından Mevlânâ soyuna mensup olanlara "Zukûr Çelebi", ana tarafından mensup olanlara da "İnas Çelebi" denilmiştir. "Çelebi" ve "Çelebi Efendi" kelimeleri ile ilgili geniş bilgi için bk. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevî Adab ve Erkamı*, s. 11; M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, 342-345; Necati Elgin, "Dil ve Tarih Bakımından Çelebi ve Çelebilik" *Konya Halkevi Mecmuası*, Şubat 1946, S. 88, Konya 1946, s. 10-14; W. Barthold, "Çelebi", *MEBİA*, İstanbul 1945, III, 369; Mehmet İpşirli, "Çelebi" *DİA*, VIII, s. 259.

¹⁷⁹² *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, 294, 296, 298; M. F. Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, s. 54; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s.69; Ulu Arif Çelebi'nin hayatına dair geniş bilgi için bk. *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 147-148; *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, 234-366.

¹⁷⁹³ *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, s.251-255, 258, 269 vd; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 69-73, 73-75, 93; Büşra Büyükbektaş, "Anadolu Selçukluların Döneminde Mevlevîlerin Sultanlar, Devlet Adamları, Beylikler, Ahiler ve Diğer Zümrelerle Olan Münasebetleri", ss. 53-63.

¹⁷⁹⁴ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 93.

sağlamada muvaffak olmuş ve Anadolu'nun birçok yerinde mevlevîhânelerin faaliyete geçmesini temin etmiştir¹⁷⁹⁵. Türkmen beyleri de Mevlevîliğin halk nazarında yerini bildikleri için, bu tarîkate vakıflar sağlamışlar, böylece hem kendilerine halk nazarında meşrû bir zemin bulmuşlar, hem de mevlevîhâneler açılması ile Mevlevîliğin yayılmasına destek olmuşlardır¹⁷⁹⁶.

Ulu Ârif Çelebi babasının yolundan gitmiş ve babası tarafından ihdas edilen Mevlevî tarîkatının usûl ve erkânının yerleşmesini sağlamıştır. Mevlevîlik, XV. asrın ilk yarısında Ulu Arif Çelebi ile birlikte teşkilatlanmasını tamamlamış, daha sonraki dönemlerde bu makama gelen Pîr Âdil Çelebi (ö. 864/1460) tarafından tarîkatın usûl ve erkânı, değişmemek üzere yerleştirilmiştir¹⁷⁹⁷. Ulu Arif Çelebi'nin Mevlevîliğe bir diğer katkısı da Eflakî Ahmed Dede'ye Mevlevîlik tarihinin en önemli kaynağı olan *Menâkıbü'l-Arifin* isimli eseri yazdırmasıdır¹⁷⁹⁸.

Sultan Veled dönemi ile birlikte teşkilatlanmaya başlayan, Ulu Arif Çelebi ile yayılan Pîr Âdil Çelebi (ö. 865/1460) döneminde tarîkatın usûl ve erkânını tespit ederek kuralları törenleri sabit bir tarîkat haline getirmeye çalışılan Mevlevîlik, Konya'da bulunan Mevlânâ Dergâhı merkez olmak üzere kısa sürede Çelebi-lerin önderliğinde, gerek Mevlevî halifeleri gerekse Mevlevî tarîkatına müntesip zengin kişiler, beyler, paşalar ve sultanlar vasıtasıyla

Anadolu ve diğer İslâm beldelerinde yaygınlık kazanmış ve buralarda mevlevîhâneler tesis edilmiştir¹⁷⁹⁹. Tesis edilen bu mevlevîhâneler fonksiyonları bakımından âsitâneler ve zâviyeler diye iki kısma ayrılmış, tarîkatın ilk dönemlerinden itibaren içerisinde çile çıkartılan başta Konya Mevlânâ Dergâhı olmak üzere büyük Mevlevî yapılarına âsitâne denildiği gibi küçük Mevlevî tekkelerine zâviye tâbir olunmuştur¹⁸⁰⁰.

C. Osmanlı Dönemi Mevlevîlik ve Mevlevîhâneler: Yayılış

Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye* isimli eserinde 703/1303 yılında Ertuğrul Gazi oğlu Osman Gazi'nin 62 yaşlarında iken Sultan Veled'i ziyaret için Konya'ya geldiğini nakleder¹⁸⁰¹. Mevlevîler ile Osmanlı arasındaki ilk irtibat kabul edilebilecek bu buluşma dışında Sultan Veled'in sıhriyyet yoluyla da Osmanlı ile ayrı bir bağının oluştuğunu kaynaklar bize nakleder. Sultan Veled'in kızı Mutahhara Hatun'un Germiyan beyi Süleymanşâh'la evlenmesinden Hızır ve İlyas paşalar ile Devlet Hatun dünyaya gelmiştir¹⁸⁰². Mutahhara Hatun'un kızı Devlet Hatun'un da Osmanlı Pağışahı Yıldırım Bayezid (1389-1402) ile evlenmiş ve böylece Osmanlı ile Mevlevîlerin tarih boyu sürecek yakınlığını tesis edilmiştir. Bu

¹⁷⁹⁵ *Menâkıbü'l-Ârifin*, II, 278; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 77.

¹⁷⁹⁶ *Menâkıbü'l-Ârifin*, II, 258, 346; A.Y. Ocak, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa bir Bakış", s. 19.

¹⁷⁹⁷ *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 144-147; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 100; Asaf Halet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, İstanbul 1957, s. 196-198; Mehmet Önder, *Yüz Yıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 20-22, 39.

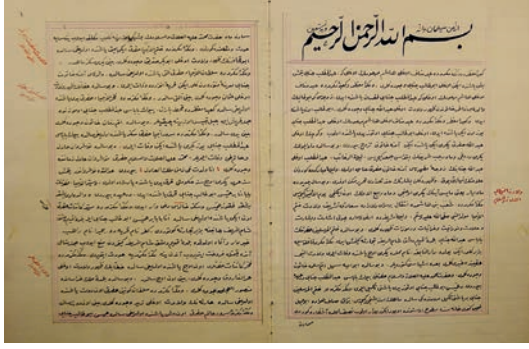
¹⁷⁹⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 89.

¹⁷⁹⁹ P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 60-61; Feridun M. Emecan, "Saruhanoğulları ve Mevlevîlik", s. 283-285.

¹⁸⁰⁰ Seyyid Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye*, s. 104-192; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 245, 330-335; Sezai Küçük, "Mevlevîliğin Kuruluşu, Yayılması ve Diğer Tesirleri", s. 154-155.

¹⁸⁰¹ Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye*, 208.

¹⁸⁰² Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye*, s. 196; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 51; Feridun Nafiz Uzluk, "Germiyanolu Yakup II. Beyin Vakfı-yesi", ss. 75-77.

Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye (Ahmed Remzi Dede İstinsahı Konya Mevlana Müzesi 5446)

evlilikten doğan Musa, İsa çelebiler ve Çelebi Mehmet Mevlânâ torunudur, Çelebi unvanını almaları da bu sebeptendir¹⁸⁰³ ve çelebiler Osmanlı padişahlarını kendilerine akraba saymışlardır. Bu akrabalık tarihte Osmanlı padişahları tarafından Mevlevî tarikatinin korunup gözetilmesi, bazı padişahların -III. Selim ve Sultan Reşad gibi- Mevlevî olmaları ve tahta geçen Osmanlı padişahına Çelebi Efendinin kılıç kuşatması şeklinde tezahür etmiştir. Osmanlı padişahlarının da Mevlânâ Dergâhı başta olmak üzere Mevlevîliğe ve Mevlevîhanelere daima yardımları devam etmiştir¹⁸⁰⁴.

Konya Mevlana Dergâhı

Mevlana Dergâhı (İBB. Atatürk Kitaplığı Arşivi)

Zamanla Mevlevîlerle Osmanlı Devleti yöneticileri arasındaki irtibat güçlenmiş, Osmanlı padişahlarının eli Mevlevîliğin üzerinden hiç eksik olmamıştır. I. Murad zamanında 789/1387 yılında Vezir-i âzam Çandarlı Halil Hayreddin Paşa'nın oğlu Ali Paşa Serez'de bir mevlvihâne inşa ettirmiş¹⁸⁰⁵, daha sonraki yıllarda II. Murad (1421-1451) Edirne'de büyük bir Mevlevî dergâhının açılmasını sağlamıştır. Fatih Sultan Mehmet 872/1467'de Konya Kalesi'nin tamiri ile birlikte türbe ve mevcut diğer yapıları da elden geçirtmiş ve türbeye bazı vakıflar bağışlamıştır. Konya Mevlevîhanesi semahanesi Sadrazam Gedik Ahmed Paşa (ö. 887/1482) tarafından yeniden inşa ettirilmiş¹⁸⁰⁶, II. Bâyezit döneminde de türbenin iç süslemeleri yapılmış, 918/1512 yılında da Yavuz Sultan Selim dergâha bir şadırvan inşa ettirmiştir¹⁸⁰⁷. Bu günkü matbah ise derviş hücrelerinin bir kısmı ile birlikte III. Murad'ın hayratıdır¹⁸⁰⁸. Kanunî de Mev-

¹⁸⁰⁵ Nejat Göyünç, "Osmanlı Devletinde Mevlevîler", *T.T.K. Belleten*, LV/213, Ağustos 1991, s. 352-353.

¹⁸⁰⁶ Muhammed Muhlis Bey ve Arkadaşları, *Konya Rehberi*, Konya 1339/1920, s. 55; M. Fuad Köprülü, "Ahmed Paşa", *MEBİA*, I, s. 198.

¹⁸⁰⁷ Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye*, s. 239; *KMMA*, Dosya No: 68/32; Murat Akgündüz, "Mevlevîlik ve Osmanlı Padişahları", *Uluslararası Mevlânâ ve Mevlevîlik Sempozyumu, Bildiriler II [Mevlânâ Celaleddin Rumi'nin 800. Doğum Yılı Anısına]*, 26-28 Ekim 2007, [t.y.], C. II, s. 347-352.

¹⁸⁰⁸ *Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)*, Cevdet Evkaf Tasnifi (CE) 12400; M. Muhlis Bey, *Konya Rehberi*, s. 50-51.

¹⁸⁰³ Sakıb Dede; *Sefîne-i Mevlevîyye*, C. I, s. 5; Seyyid Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye*, s. 227; İ. H. Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s., 48. Betül Saylan, *Mevlânâ Ailesi ve Mevlevîlikte Çelebilik Makâmı -Sefîne-i Neфіse-i Mevlevîyân Örneği*, s. 258-259.

¹⁸⁰⁴ Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 274-278; Sezai Küçük, "Mevlevîliğin Kuruluşu, Yayılması ve Diğer Tesirleri", s. 153-154.

lânâ'nın türbesi yakınına iki minareli bir camiye, bu günkü mescidi ve bu mescide bitişik Kubbe-i Hadrâ'nın kuzeyinde bulunan semahaneyi yaptırmış¹⁸⁰⁹ ve dergâha matbah, fırın ve kiler ve bazı derviş hücreleri ilâve ettirmiştir¹⁸¹⁰. Ayrıca Mevlânâ ve oğlu Sultan Veled için bir mermer sanduka yaptıran Kânûnî, Mevlânâ'nın üzerindeki ahşap sandukayı da Sultanü'l-ulemâ'nın kabri üzerine naklettirmiştir¹⁸¹¹. 1534 senesinde Irak seferine giderken Konya'ya uğrayan Kânûnî, Mevlânâ'nın kabrini ziyaret ederek ordusunun zafer kazanması için dua etmiştir¹⁸¹². Sultan IV. Murad da, 1635 yılında Revan seferine giderken Mevlânâ türbesini ziyaret ederek postta bulunan Ebubekir Çelebi (ö. 1638)'ye iltifatta bulunmuş ve dergâh mutfağı için Suğla mahsulünden bin kuruş eklemiştir¹⁸¹³. III. Mustafa ve III. Selim zamanlarında da yeşil kubbe onarılmış, yine III. Selim Mevlânâ ve diğer kabirlerin üzerindeki örtüleri yenilemiştir¹⁸¹⁴. II. Abdülhamid 1306/1888 yılında bu semahaneyi genişletirilip tamir ettirmiştir¹⁸¹⁵.

Mevlânâ Dergâhu için yukarıda verilen desteklerin diğer mevlevîhaneler için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Sultan Veled dönemiyle birlikte kurulmaya başlayan ve Osmanlı dönemi ile yaygınlaşan mevlevîhaneler âsîtâneler

ve zâviyeler diye iki gruba ayrılmıştır¹⁸¹⁶. Mevlevîliğin ilk dönemlerinden itibaren içerisinde çile çıkartılan büyük Mevlevî yapılarına âsîtâne denildiği gibi küçük Mevlevî tekkelerine zâviye tâbir olunmuştur¹⁸¹⁷.

Mevlana Dergâhu Huzur-ı Pir (İBB. Atatürk Kitaplığı Arşivi)

Mevlevîliğin en önemli dergâhu içinde Mevlânâ'nın türbesi bulunan Konya Mevlânâ Dergâhu'dur¹⁸¹⁸. "Huzur, huzûr-ı pîr" diye anılan bu dergâh, tarîkatın ilk kurulan dergâhu olmuş¹⁸¹⁹, Osmanlı devleti zamanında "Celâliye Vakıfları" adıyla müstesnâ vakıflardan sayılmıştır¹⁸²⁰.

Mevlevî Tarîkatı'nın merkezi sayılan Konya'da, "Âsîtâne-i Aliyye" de denilen Mevlânâ Dergâhu'ndan başka, âsîtâne olan mevlevîhâ-

¹⁸⁰⁹ İbrahim Peçevî, *Tarih-i Peçevî*, Matbaâ-yı Âmire 1383, I, 426; Ş. Uzluç, *Mevlânâ'nın Türbesi*, s. 157.

¹⁸¹⁰ *Tarih-i Peçevî*, I, s. 426; Hasan Özönder, *Konya Mevlânâ Dergâhu*, s. 48.

¹⁸¹¹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 154.

¹⁸¹² Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Tarih*, haz. Vahid Çabuk, Ankara 1989, I, 181.

¹⁸¹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1988, III/1, 196.

¹⁸¹⁴ Şahabettin Uzluç, *Mevlânâ'nın Türbesi*, Konya 1946, s. 158; Erdoğan Erol, "Padişah III. Selim'in Mevlânâ'nın Türbesi için Yaptırdığı Püşiide", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, XIX, Ankara 1991, s. 9-29.

¹⁸¹⁵ M. Muhlis Bey, *Konya Rehberi*, s. 55.

¹⁸¹⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevîlik Âdab ve Erkânı*, İstanbul 1963, s. 13; M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, 94; Bahâ Tanman "Âsîtâne", *DİA*, III, 485.

¹⁸¹⁷ Veled Çelebi (İzbudak), *Konya Vilayetinin Ahvâl-i Umumiyye-i Tarihiyyesi*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, ty., Hüdâyi Efendi 1159, s. 822; Şahabettin Uzluç, *Mevlânâ'nın Türbesi*, s. 161; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 334.

¹⁸¹⁸ *Menâkıbü'l-Ârifin*, I, 627; Hasan Özönder, *Konya Mevlânâ Dergâhu*, s. 3.

¹⁸¹⁹ *Menâkıbü'l-Ârifin*, I, 440, 441; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 34-35, 330; F. Nafiz Uzluç, "Mevlevî Hilâfetnâmeleri", s. 383.

¹⁸²⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 24-25. Ayrıca Mevlânâ Dergâhu'nun vakıfları ile ilgili geniş bilgi için bk. İbrahim Ateş, "Hz Mevlânâ Dergâhu ile ilgili Vakıf ve Vakıfyeler", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara 1992, s. 29-31.

neler şunlardır¹⁸²¹: Galata Mevlevîhânesi (İstanbul), Yenikapı Mevlevîhânesi (İstanbul), Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi (İstanbul), Kasımpaşa Mevlevîhânesi (İstanbul), Afyonkarahisar Mevlevîhânesi, Manisa Mevlevîhânesi, Halep Mevlevîhânesi, Bursa Mevlevîhânesi, Eskişehir Mevlevîhânesi, Kâhire Mevlevîhânesi, Gelibolu Mevlevîhânesi.

Galata Mevlevihanesi şeyhi Kudretullah Dede ve Dervişleri
44366

İlk Mevlevî zâviyeleri de Mevlânâ zamanında Konya'da açılmıştır. Hânikâh-ı Ziyâ, Hânikâh-ı Lâlâ¹⁸²², Dârü'z-zâkirîn ve Meraçe'l-bahreyn¹⁸²³ ve Şems Zâviyesi Konya'da bu ilk dönemde tesis Mevlevî zâviyeleridir¹⁸²⁴. Konya'da Mevlânâ Dergâhına bağlı olarak bulunan diğer Mevlevî zâviyeleri ise, Âteş-bâz Velî Zâviyesi¹⁸²⁵, Cemal Ali Zâviyesi ve Pîrî Mehmet Paşa Zâviyesi'dir¹⁸²⁶.

Mevlânâ'dan sonra yerine geçen Hüsameddin Çelebi ile başlayıp, Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi zamanında ve daha sonraki devirlerde, bizzat halifeler tarafından, Konya dışında da Mevlevî tekkeleri –ki bunların çoğu zaviye-dir- kurulmuştur. Amasya'da Çelebi Hüsameddin'in halifesi Alâeddin, Kırşehir'de Veled Çelebi'nin halifelerinden Süleyman, Erzincan'da Hüseyin Hüsameddin, Karaman'da Ulu Arif Çelebi halifelerinden Mehmed Bey, Niğde'de Nasûhiddin Sebbağ¹⁸²⁷ tarafından açılmıştır. Bahsi geçen dönemde, diğer merkezlerde kurulan Mevlevî tekkeleri de aynı şekilde kurulmuştur¹⁸²⁸. Kütahya Dergâhı bânisi, Sultan Veled müntesiblerinden “Kütahya Fatihî” diye bilinen Emir İmadüddin Hezâr Dinârî'dir¹⁸²⁹. Karahisar Mevlevîhânesinin banisi de Ulu Arif Çelebi'yi Afyon'da misafir eden Sahipoğlu Ahmed Bey'dir¹⁸³⁰.

Saraybosna Mevlevihanesi

XIV. asırdan itibaren Anadolu'da ve Anadolu dışında Osmanlı Devleti'nin egemen ol-

¹⁸²¹ 1303/1886 senesi Konya Salnâmesi, s. 309-310; Veled Çelebi, *Konya Vilayetinin Ahvâl-i Umumiyye-i Tarihiyyesi*, s. 822; Ş. Uzluk, *Mevlânâ'nın Türbesi*, s. 161; Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 334.

¹⁸²² *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, 169-173.

¹⁸²³ Yusuf Küçükdağ, “Les Zaviyas Mevlevîtes a Konya (Konyada Mevlevî Zâviyeleri)”, *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994, s. 118.

¹⁸²⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, (Sadeleştiren, Mümin Çevik) Üçdal Neşriyat İstanbul 1985, III, 26; Sakıb Dede, *Sefîne-i Neşîne-i Mevlevîyyân (Sefîne-i Mevlevîyye)*, Mısır 1283, I, 204, 207, 336; Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 330.

¹⁸²⁵ Sakıb Dede, *Sefîne-i Mevlevîyye*, I, 211-212; Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 332; Y. Küçükdağ, “Les Zaviyas Mevlevîtes a Konya (Konyada Mevlevî Zâviyeleri)”, s. 124.

¹⁸²⁶ Sakıb Dede, *Sefîne-i Mevlevîyye*, I, s. 215-216; 1303/1886 Konya Salnâmesi, s. 311; 1306/1888 Konya Salnâmesi,

s. 241; İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, Konya 1964, s. 498-499, 777-778; Y. Küçükdağ, “Les Zaviyas Mevlevîtes a Konya (Konyada Mevlevî Zâviyeleri)”, s. 124.

¹⁸²⁷ *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, 313.

¹⁸²⁸ Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 245-333.

¹⁸²⁹ Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi (KMMA), Dosya No: 51/29; Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, (yay. F. Nafiz Uzluk, Uzluk Basımevi, İstanbul 1941, s. 86-87; Sakıb Dede, *Sefîne-i Mevlevîyye*, I, 45; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s.23-24.

¹⁸³⁰ *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, 288.

duğu ülkelerde daha önce ismi geçen Mevlevî tekkelerine ilaveten daha sonraki dönemlerde de birçok Mevlevî zâviyesi açılmıştır. XV. asırda Bosna Sancakbeyi İsa Bey (1440-1463), 865/1462 yılında Saraybosna Mevlevîhânesi bunlardan biridir¹⁸³¹.

Selanik Mevlevihanesi

XVI. asrın ortalarında Mevlevîlik köylere kadar yayılmış ve Anadolu'da birçok yerinde halkı tamamen mevlvîlerden oluşan Mevlevî köyleri kurulmuştur¹⁸³². Bu asırdan itibaren Mevlevîlik köyden kasabaya, kasabadan şehirlere çekilmeye başlamasıyla, Mevlevîhaneler daha çok beyler, paşalar ve vezirler gibi devlet erkânı tarafından tesis edilmiştir. Mesela; Kilis Mevlevîhânesi 931/1525'da eşraftan Ali Ağa tarafından¹⁸³³, Selanik ve Üsküb Mevlevîhânesi 1024/1615 tarihinde Ekmekçizâde Ahmed Paşa (1026/1617) tarafından¹⁸³⁴, Peçoy (Peçu, Peç) (Macaristan) Mevlevîhânesi 1076/1665'te Gazi Hasan Paşa tarafından¹⁸³⁵, Kayseri Mevlevîhâ-

nesi 1086/1675'te Bayram Paşa tarafından¹⁸³⁶, Yenişehir Mevlevîhânesi yine eşraftan Hacı Ahmed tarafından tesis edilmiştir. Anadolu'da ilk tesis edilen mevlvîhânelerden biri kabul edilen Sivas Mevlevîhânesi¹⁸³⁷, Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi tarafından kurulmuş, daha sonra Köprülü Mehmed Paşa (ö.1072/1661) bu dergâh (inşa etmiş)ı yenilemiş¹⁸³⁸, Zaralı Recep Paşa (ö. 1218/1803)¹⁸³⁹ ise dergâha bir köşk ilave etmiş ve yapıyı yenilemiş ve bazı vakıflar tahsis etmiştir¹⁸⁴⁰. Ayıntab/Gaziantep Mevlevîhânesi de IV. Murad döneminde, Ayıntab Sancak Beyi Türkmen Mustafa b. Yusuf tarafından 1048/1638 yılında yaptırılmıştır¹⁸⁴¹.

Antep Mevlevihanesi

XVI. asırda yaşayan Mevlânâ'nın torunu Dîvâne Mehmed Çelebi de Mevlevîliğin yayılmasında önemli katkı sağlamış, Lazkiye, Mısır (Kahire), Cezayir, Sakız, Eğridir, Sandıklı,

¹⁸³¹ Jasna Samić, "Le Tekke Mevlevî De Bembasa A Sarajevo", *Osmanlı Araştırmaları*, S. XIV, s.,162-163.

¹⁸³² Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 245-246; Nejat Göyünç, "Osmanlı Devletinde Mevlevîler", s. 351, 355.

¹⁸³³ O. Cezmi Tuncer, "Kilis Mevlevîhânesi", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Konya1996, 259-260.

¹⁸³⁴ Seyyid Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü'l-Tevârihi'l-Mevlevîyye*, s. 162; M. Ali Uz, "Saraybosna'da İsa Bey Mevlevîhânesi", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Konya 1996, s. 102.

¹⁸³⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 335; Gabor Agoston, "16-17. Asırlarda Macaristan'da Tasavvuf ve Mevlevîlik", *I. Milletlerarası Mevlânâ*

Kongresi, (3-5 Mayıs 1987) Tebliğler, Konya 1988, s. 5-9.

¹⁸³⁶ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, IX, s. 70.

¹⁸³⁷ Nejat Göyünç, "Sivas Mevlevîhânesi", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara 1992, s. 83.

¹⁸³⁸ *KMMA*, Dosya No: 51/40, 65/4; N. Göyünç, "Sivas Mevlevîhânesi", s. 84.

¹⁸³⁹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, (hızl. O. Hülâgû-M. Ekincikli-H. Savaş), Sebül Yayınevi, İstanbul 1998, II, 374; Ömer Demirel, "Sivas Mevlevîhânesi ve Mevlevî Şeyhlerinin Sosyal Hayatlarına Dair Tespitler" *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Konya 1996, s. 218.

¹⁸⁴⁰ *KMMA*, Dosya No: 65/4; *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, s. 259-269.

¹⁸⁴¹ Barihüda Tanrıkorur, "Gaziantep Mevlevîhânesi", *DİA*, XIII, 475.

Midilli, Muğla, Burdur ve İstanbul'daki Galata (Kulekapısı) Mevlevîhâneleri ve rivâyetlere göre Fars ülkesindeki mevlévîhâne ve Halep Mevlevîhânesi onun gayretiyle açılmıştır¹⁸⁴². Mevlevîliğin yayılmasına Dîvâne Mehmed Çelebi'den başka Kütahya Mevlevîhânesi şeyhi Celâleddîn Ergun Çelebi (ö. 775/1373) ve Yusuf Sîneçâk (ö. 953/1546) da katkıda bulunmuştur¹⁸⁴³. Bunlardan başka Bursa Mevlevîhânesi Ahmed Cunûnî Dede tarafından, Tavşanlı Mevlevîhânesi Esif Mehmed Dede tarafından, Gelibolu Mevlevîhânesi Ağazâde Mehmed Hakîkî Dede tarafından bina edilmiştir¹⁸⁴⁴. Samsun Mevlevîhânesi de, Sultan Abdülaziz zamanında, 1279/1862 senesinde, Antalyalı Hasan Dede tarafından musalla arsası¹⁸⁴⁵ üzerine inşa edilmiştir¹⁸⁴⁶.

Halep Mevlevîhânesi Giriş ve Minaresi
(S. Küçük Arşivi)

XV. ve XVI. asırlarda Anadolu'da ve Rûmeli'deki Şîf-Bâtunî cereyanlara karşı Osmanlılar mevlévîlere itibar etmişlerdir. Sultan II. Murad tarafından 837/1433 tarihinde tesis edilen Edirne Mevlevîhânesinin de bu amaçla tesis edil-

diği düşünülebilir¹⁸⁴⁷. XVIII. asrın sonları ve XIX. asrın başlarında ise bu politikanın yerini kendisi Mevlévî olan III. Selim'in de gayretleriyle, Yeniçeri ocağında Bektaşîlerin yerine Mevlévîleri ikâme etme düşüncesi almıştır¹⁸⁴⁸.

Özellikle XVII. ve XVIII. asırlar içerisinde Mevlânâ Dergâhı'nda postnişinlik makamında bulunan Hüseyin, Abdülhalim, Karabostan, Abdülhalim, Sadreddin ve Arif Çelebiler zamanında devlet üst düzey yöneticileriyle tesis edilen yakınlıklar neticesinde, Mevlévîhanelere destek artmış ve yeni dergâhlar açılmıştır¹⁸⁴⁹.

Bu asırlara takabül eden zaman zaman sarayla olan anlaşmazlıklar veya bir takım ulemanın (Kadıızâdeler, Vânî Efendi gibi) jurnallemeleri neticesinde Konya Mevlevîhânesi de dâhil olmak üzere birçok Mevlévî dergâhı kapanma tehlikesi geçirmiş, özellikle Anadolu'da bulunan dergâhlardan bazıları kapatılmış ve bütün Mevlévîlere sema' yasağı konmuştur. Sakıb Dede, semânın yasak edilmesi üzerine bir haftada bine yakın Mevlévî'nin öldürüldüğünü, bir kısmının da seyahate çıktığını söyler. 1077/1666 yılı sonlarına rastlayan bu yasak Mevlévîler arasında "Yasağ-ı bed" diye isimlendirilmiş ve 1095/1684'e kadar yaklaşık on sekiz yıl sürmüştür¹⁸⁵⁰.

Mevlevîlik, Osmanlı devletinin pay-ı taptı olan İstanbul'da ilk dergâhını Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) zamanında, kiliseden camiye çevrilen ve daha sonra Kalenderhâne

¹⁸⁴² Ali Enverî, *Semahâne-i Edeb*, Âlem Matbaası, İstanbul 1309, s. 61-64; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlévîlik*, 122, 334.

¹⁸⁴³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlévîlik*, s.122-127; Mehmet Önder, *Yüz Yıllar Boyunca Mevlévîlik*, s. 79-80.

¹⁸⁴⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlévîlik*, s. 247.

¹⁸⁴⁵ BOA, Sadaret Evrâkı Mektûbî Kalemî, (SE. MK. MVK. KISIM IV) 3084/146/91, (26 Za 1278/1861).

¹⁸⁴⁶ KMMA, Dosya No: 87/11, 87/35.

¹⁸⁴⁷ KMMA, Dosya No: 68/32.

¹⁸⁴⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlévîlik*, s. 269.

¹⁸⁴⁹ Muzaffer Erdoğan, "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlévîhâneleri", s. 18.

¹⁸⁵⁰ Sakıb Dede, *Sefîne-i Mevlévîyye*, I, 180; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlévîlik*, s. 168.

Zâviyesi olarak dervişlere tahsis edilen mekân-
da açmıştır¹⁸⁵¹. Daha sonra 897/1491 senesin-
de II. Bâyezid dönemi devlet adamlarından
İskender Paşa Galata Mevlevîhânesi'ni¹⁸⁵²
1006/1597 yılında, Yeniçeri Katibi Malkoç
Mehmed Efendi Yenikapı Mevlevîhânesi'ni¹⁸⁵³
1030/1621 yılında, Ohrili Hüseyin Paşa Beşik-
taş Mevlevîhânesi'ni¹⁸⁵⁴ 1031/1622 senesinde,
1032/1623-1041/1631 tarihleri arasında Sırrî
Abdî Dede Efendi Kasımpaşa Mevlevîhâne-
si'ni¹⁸⁵⁵ 1205/1790 senesinde de Halil Nûman
Dede Üsküdâr Mevlevîhânesini kurmuştur¹⁸⁵⁶.

Galata Mevlevihanesi

Mevlevîlik, İstanbul'da tarîkatın yapısı ge-
reği üst düzey yöneticilerden ve entelektüel
çevrelerden yüksek teveccüh sürekli görüp gö-

zetilmiştir¹⁸⁵⁷. Hatta zamanla bazı Mevlevîler,
Osmanlı padişahlarının saraylarında muhasip,
nedim gibi adlarla gece gündüz devrin hüküm-
darı ile birlikte bulunmuşlardır¹⁸⁵⁸. İstanbul'da-
ki mevlévîhânelere padişah ve vezirlerin ziya-
rete gelmeleri ve teveccühleri de, her kesimden
Mevlevîliğe karşı ilgiyi artırdığı gibi bazı yöne-
ticilerin bizzat Mevlevîliğe intisabını da temin
etmiştir. Mesela; sadrazam Sûfi Mehmed Paşa
(ö.1059/1649) Yenikapı Mevlevî Şeyhi Doğanî
Ahmed Dede'ye (ö.1050/1630) mensuptur¹⁸⁵⁹
ve görevinden azledildikten sonra uzun bir süre
bu mevlévîhâne de kaldığı için tarihte "sûfi"
lakabıyla anılmıştır¹⁸⁶⁰. Mevlevîlik XVII. Asır-
dan itibaren adetâ bir devlet müessesesi halini
almıştır¹⁸⁶¹.

Yukarıdan beridir tarihi süreçlerini vermeye
çalıştığımız Mevlevî dergâhları Mevlânâ'nın
tarikât anlayışını musiki, sema ve şiire isnat
etmesi sebebiyle faaliyette buldukları süre
içerisinde birer konservatuar, edebiyat mek-
tebi ve güzel sanatlar akademisi olarak görev
yapmışlardır. Bu çerçevede mevlévîhanelerden
klasik Türk musikisinin en önemli temsilcileri,
divan edebiyatının zirveleri ve güzel sanatların
nadide örneklerini sunan sanatçılar yetişmiştir.

Sultan Veled devriyle birlikte semâ' mec-
lislerinde "âyin-i şerifler"¹⁸⁶² okunmaya baş-
lanmış, Klasik Türk Mûsikîsi sistemi dahilinde

¹⁸⁵¹ M. Baha Tanman, "İstanbul Mevlevîhâneleri", *Osmanlı Araştırmaları*, S. XIV, İstanbul 1994, s. 178; Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 336-337.

¹⁸⁵² Can Kerametli, *Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, İstanbul 1977, s. 18-19.

¹⁸⁵³ Mehmed Ziyâ, *Merâkiz-i Mühimme-i Mevlevîyyeden Yenikapı Mevlevîhânesi*, İstanbul 1329, 35.

¹⁸⁵⁴ Zâkir Şükrü Efendi, "İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâ-yihi III", (nşr. Şinasi Akbatu), *İslam Medeniyeti Dergisi*, Haziran 1981, V, 107; A. Süheyl Ünver, "Beşiktaş-Çırağın Mevlevîhânesi Hakkında", *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci* (hızl. Fevzi Halıcı), Ankara 1978, s. 166'dan naklen.

¹⁸⁵⁵ Erdem Yücel, "Kasımpaşa Mevlevîhânesi", *Türk Dünya-sı Araştırmaları Dergisi*, Aralık 1979, s. 77-86.

¹⁸⁵⁶ *Sefîne-i Evliyâ*, V, 225; Ş. Barihüda Tannkorur, "Mevlevîyye", *DİA*, 29/469-470.

¹⁸⁵⁷ Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, s. 256.

¹⁸⁵⁸ *Sefîne-i Mevlevîyye*, II, 168-173.

¹⁸⁵⁹ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, I, 392

¹⁸⁶⁰ Osmanzâde Tâib, *Hadikatü'l-Vüzerâ* (zeyl-i Ağazade Ömer Efendi, Ahmed Cavid Bey, Abdülfettah Şefkat Efendi) Freiburg 1969, s. 88-89.

¹⁸⁶¹ Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 248.

¹⁸⁶² Saadetin Heper, *Mevlevî Âyinleri*, Konya 1974, s. 368-374.

bestelenen âyinler; İtrî'ye kadar, İtrî'den İsmâil Dede'ye kadar ve İsmâil Dede sonrası olmak üzere tarihî seyirler izlemiştir¹⁸⁶³. Mevlevî mûsikîsinin intişar ettiği yerler Mevlevî tekkeleri olmuş, başta İstanbul olmak üzere bütün Mevlevî dergâhları bir konservatuar görevi yapmış ve bu merkezlerden, bestekârlar, küdümzenler ve neyzenlerle birlikte diğer mûsikîşinaslar yetişmiş, Mevlevî olmayan mûsikî mensupları da buralardan faydalanmıştır¹⁸⁶⁴.

Vesim Paşa'nın çizdiği 1890'da Mevlevî Şeyhlerinin Beraber Sema'sı

Mevlânâ'dan sonra Anadolu'da şiir el üstünde tutulmuş ve özellikle Mevlevîler için hayatın bir parçası olmuş¹⁸⁶⁵, Mevlevî tekkeleri zengin bir edebiyat muhiti ortaya koymuş¹⁸⁶⁶, Mevlevîler şiir ile bütünleşmiş ve "Osmanlı döneminde sanat hayatında mevlevîhâneler birer

mûsikî ve edebiyat okulu olmuşlardır¹⁸⁶⁷. Şuarâ tezkirelerinde, Mevlevî olarak zikredilen dîvân şâirlerine çokça rastlanmak mümkündür¹⁸⁶⁸. Mevlevîlerin şiire meyletelerindeki en etkin sebep tarîkatin pîrî olan Mevlânâ'nın en önemli eseri *Mesnevî*'yi okuyup anlama gayretleri olmuştur¹⁸⁶⁹. Bu sebeple mevlevîhânelerde, *Mesnevî* okutma görevi olan mesnevîhanlık mesleği gelişmiştir. XIX. asır içinde de bu vazife bizzat devlet eliyle desteklenmiş ve Dârü'l-Mesnevîler açılmıştır¹⁸⁷⁰.

Dîvân edebiyatının önde gelen isimlerinden Şeyhulislam Bahaî, Cevrî, Şeyhulislam Yahya, Fasîh Ahmed Dede, Neşâtî Ahmed Dede, Müneccimbaşı Ahmed Dede, Nâyî Osman Dede, Receb Enîs Dede, Nef'î, Nâilî, Nâbî, Nedîm, Sâkîb Mustafa Dede ve İlhâmî (III. Selim) gibi şâirlerin Mevlevî oldukları bütün edebiyat çevrelerinin ve tezkire yazarlarının malumu olduğu gibi¹⁸⁷¹, divan edebiyatının zirve şairi Şeyh Gâlib'in bir Mevlevî şeyhi olması da Mevlevîlerin şiirdeki yerini göstermesi açısından yeterlidir¹⁸⁷².

Devrinin birer sanat akademisi gibi çalışan Mevlevî tekkelerinde ve bu tekkelerin mensup olduğu Mevlevî Tarîkati bünyesinde, kültür ve

¹⁸⁶³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevîlik Adab Ve Erkânı*, s. 48-109; Osman Şevki Uludağ, "Mevlânâ ve Mûsikî", *Türk Mûsikîsi Dergisi*, C. III, Kasım 1949, Aralık 1949, S. 25-26, s. 4-21.

¹⁸⁶⁴ Mahmud Ragıp Gazimihal, *Konya Mûsikîsi*, Ankara 1947, s. 40-50.

¹⁸⁶⁵ Hasibe Mazıoğlu, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Başlaması ve Gelişmesinde Mevlânâ'nın Yeri ve Etkisi", *Mevlânâ Sevgisi, IV. Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu*, 15-17 Aralık 1980 (Hzl. F. Halıcı), Konya 1981, s. 30-39; İskender Pala, "Edebi Çehreleriyle Mevlevîhâneler", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya 1996, S. 2, s. 56.

¹⁸⁶⁶ Saadetin Nuzhet (Ergun), "Mevlânâ'nın Türk Şiiri ve Mûsikîsi Üzerindeki Tesirleri", *Konya*, s. 110-111; İ. Pala, İskender Pala, "Edebi Çehreleriyle Mevlevîhâneler", s. 55.

¹⁸⁶⁷ İsmail Ünver, *Neşâtî*, Ankara 1986, s. 9; Nevzad Odyakmaz, *Bektaşılık, Mevlevîlik, Masonluk*, İstanbul 1988, s. 337.

¹⁸⁶⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 449, 456. Bk. Esrar Dede, *Tezkire-i Şuara-yı Mevlevîyye, İnceleme-Metin*, Hz. İlhan Genç, Ankara 2000.

¹⁸⁶⁹ H. Mazıoğlu, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Başlamasında ve Gelişmesinde Mevlânâ'nın Yeri ve Etkisi", s. 32-36.

¹⁸⁷⁰ Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul 1939, s. 133-135.

¹⁸⁷¹ İ. Pala, İskender Pala, "Edebi Çehreleriyle Mevlevîhâneler", s. 56.

¹⁸⁷² Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul ty, II, s. 789-780.

sanat tarihinde ün yapmış, musikişinas ve şairlerin yanında, birçok hattat, hakkâk, nakkaş, müzehhib, minyatürcü ve ressam yetişmiştir¹⁸⁷³.

D. Osmanlının Son Yılları ve Mevlevilik: Gerileme

XVII. yüzyıldan itibaren bir devlet müessesesi kabul edilen Mevlevîlik XIX. Yüzyıla Osmanlı devleti ile uyum içerisinde girmiştir¹⁸⁷⁴. Yüksek zümrelerin Mevlevîliğe teveccühleri devam etmektedir. Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhleri Ali Nutkî Dede ve Abdülbâkî Nâsır Dede'nin *Defter-i Dervîşân I ve II*'ye kaydettikleri arakiye giyenler listesi¹⁸⁷⁵ ve Osman Selahaddin Dede (ö. 1305/1887) zamanındaki mevlvîlerin hemen hemen hepsinin yüksek zümreden olması, bu sırada Mevlevîliğin Osmanlı yüksek zümresine mal olduğunu göstermesi ve Osmanlı-Mevlevîlik ilişkisini açısından önemlidir¹⁸⁷⁶. Fakat belki de ilk defa Mevlevîlerle Osmanlı yönetimi III. Selim dönemiyle birlikte başlayan modernleşme hareketi neticesinde karşı karşıya gelmiş ve vakıflara dair yapılan reformlar ve vakıf gelirlerinin kısıtlanması sebebiyle Hacı

Mehmed Çelebi tepki göstermiştir¹⁸⁷⁷. Mehmet Çelebinin tepkisi yine de Mevlevîlerle Osmanlı padişahlarının arasına bozmamış, III. Selim ve II. Mahmud dönemleri başta olmak üzere, XIX. asır içindeki bütün padişahlar Mevlevîliğe yakın ilgi göstermişler ve padişahların bu yakın ilgi ve alakaları devletin tüm kademesindeki memurları tarafından da desteklenmiştir. Bu destek sayesinde Osmanlı toprakları içinde bulunan bütün mevlvîhâneler, başta tamir ve iâşe olmak üzere birçok ihtiyaçlarını karşılamakta pek zorlanmamışlardır¹⁸⁷⁸.

Defter-i Dervîşân (S. Küçük Arşivi)

Buna mukabil özellikle bu yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı devleti küçüldükçe Belgrad, Bosna, Filibe, Peçoy, Vodine, Yenişehir gibi devlet sınırları dışında kalan yerlerdeki mevlvîhânelerin mühim bir kısmı kapanıp tarihe gömülmüş, Mevlevîliğin yüksek zümreye mal olması ve köylerden kasabalardan şehirlere çekilmesiyle ve buna bağlı olarak vakıflarının azalmasıyla da, Demirci, Marmaris, Niğde, Tavşanlı gibi küçük yerlerdeki mevlvîhânelerden geriye bir zâviye, bir şeyh ve birkaç dervîştten başka bir şey kalmamıştır. Öyle ki, muhibsizlikten, nezensizlikten zâviyelerde icra edilen mukabeleler yapılamaz olmuştur¹⁸⁷⁹.

¹⁸⁷³ Şahabettin Uzluk, *Mevlevîlikte Resim ve Resimde Mevlevîler*, İş Bankası Kültür Türkiye İş Bankası Kültür ayınları, Ankara 1957, s. 2; Hamit Arbaş, "Mevlevî Sanatçıları", *Osmanlı*, XI, 93-99; Sezai Küçük, "Mevlevîye", *Türkiyede Tarikatlar Tarih ve Kültür*, s. 5517-524.

¹⁸⁷⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 248; *Sefîne-i Mevlevîyye*, II, 168-173; İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münâsebetleri*, Seha Neşriyat, s. 120.

¹⁸⁷⁵ Ali Nutkî Dede, *Defter-i Dervîşân I*, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa nr. 1194, vr. 15b-16a; Abdülbâkî Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân II*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi (İSAM), nr. 18112, s. 1-20. Ayrıca bk. *Defter-i Dervîşân: Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri*, (hızl. Bayram Ali Kaya, Sezai Küçük), Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

¹⁸⁷⁶ Bk. M. Ziya, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, s. 155-157; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 254.

¹⁸⁷⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 271.

¹⁸⁷⁸ Geniş bilgi için bk. S. Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 330-374.

¹⁸⁷⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 335.

1242/1826'da Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırılmasıyla beraber Bektâşîliğin de yasaklanması neticesinde İstanbul ve taşrada Bektaşî tekkeleri kapatılmış, Bektâşîliğin ordu üzerindeki tüm yetki, imkân ve moral kaynağı olma ile ilgili faaliyetleri, o günden itibaren Mevlevîlik tarîkatine geçmiş ve tarîkatın ordudaki temsilcisi olan şeyhe "mareşallik" unvanı verilmiştir. Tarîkatların halk seviyesindeki hizmetleri de Nakşibendiliğe devredilmiştir¹⁸⁸⁰.

Mevlevî tarîkatı çevrelerince II. Mahmud gibi Mevlevî kabul edilen Sultan Abdülmecîd, Mevlevî tekkelerindeki *Mesnevî* öğretim sistemini yayma düşüncesiyle *Dârü'l-Mesnevî*ler açtırmış¹⁸⁸¹, Sultan Abdülazîz döneminde de "Meclis-i Meşâyih"ın kurulmuş, 1283/1866'da faaliyete geçen bu meclisin ilk reisliğini de Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Salahaddin Dede üslenmiştir. Osman Salahaddin Dede'nin bu makama layık görülmesinde salahiyetiyle birlikte, devrin padişahı Abdülazîz'in Mevlevî muhibbi ve aynı zamanda neyzen olmasının da tesiri olmuştur¹⁸⁸².

Yenikapı Mevlevîhanesi (B. Baykara Arşivi)

Bu asırda Mevlevîler arasında Yenikapı Mevlevîhanesi postnişini Osman Salahaddin Dede devrin siyasi anlamda en faal ve etkin şahsiyetlerinden biridir. Mithat Paşa başta olmak üzere, Sadrazam Fuad (ö. 1286/1869) ve Âli Paşa (ö. 1288/1871), Mısırlı Kamil Paşa (ö. 1303/1886), Prens Mustafa Paşa, Damad Celâleddin Paşa, Adile Sultanın eşi Mehmed Ali Paşa, Şeyhulislam Sa'deddin, Refik Efendi ve Mehmed Sahib Efendi (Sahib Molla) gibi Mevlevî olan bu devlet erkânının şeyhin gençliğinden beri Yenikapı dergâhına gelip gitmeleri Osman Salahaddin Dede'nin devrin siyasi olayları içinde olmasında önemli bir etkidir¹⁸⁸³.

II. Abdülhamîd dönemi devlet-tarîkat yakınlaşmasının yaşandığı bir dönem olmuştur. Padişah birçok tarîkat şeyhiyle fikir alışverişinde bulunmuş, bu ilişkiyi devletin bekâsı için zaruri görmüştür¹⁸⁸⁴. II. Abdülhamîd'in sık görüşüp fikir alışverişinde bulunduğu şeyhlerden biri de Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Salahaddin Dede'dir¹⁸⁸⁵. Nitekim Osman Salahaddin Dede, V. Murad'ın tahttan indirilip yerine Abdülhamîd Han'ın tahta çıkarıldığı gün diğer meşâyihle beraber Topkapı Sarayı'nda yapılan bey'at merasimine çağrılmış, fetvanın gecikmesi üzerine telaşa düşen Şeyhulislam Hayrullah Efendi'ye: "*İcmâ-yı ümmet fetvâ de-ğil midir?*" diyerek orada bulunan zevatın II.

¹⁸⁸⁰ Frederich W. Hasluck, *Bektaşî Tedkikleri*, s. 133; M. Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, s. 210.

¹⁸⁸¹ Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, (hızl. A.F. Yavuz-İ. Özen), İstanbul ty., I, 191, 219; Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 321; M. Kara, "Tanzimattan Cumhuriyete Tasavvuf ve Tarîkatler", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 989.

¹⁸⁸² Osman Nuri Ergin, *Meârif Tarihi*, İstanbul 1939, I, 241-243.

¹⁸⁸³ M. Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s. 148; Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 294-295; M. Kara, "Tanzimattan Cumhuriyete Tasavvuf ve Tarîkatler", s. 991.

¹⁸⁸⁴ İ. Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münâsebetleri*, s. 216-235; Cezmi Eraslan, *II. Abdülhamîd ve İslam Birliği*, İstanbul 1992, s. 217.

¹⁸⁸⁵ İ. Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münâsebetleri*, s. 218; Mustafa Kara, "II. Abdülhamîd Dönemine Tasavvuf Tarihi Açısından Genel Bir Bakış", *II. Abdulhamid ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, (2 Mayıs 1992), s. 69-70.

Abdülhamîd'e bey'atını temin etmiştir. Bu sözlerden ve Dede'nin ferâsetinden etkilenen II. Abdülhamîd eğilip Dede'nin elini öpmüştür¹⁸⁸⁶. Ama daha sonraki süreçlerde gelişen bazı olaylar padişahın Osman Salahaddin Dede ile olan irtibatının kopmasına neden olmuştur¹⁸⁸⁷.

II. Abdülhamîd döneminin son yıllarında Konya Mevlânâ Dergâhı postnişini olan Abdülvahid Çelebi'nin zaman zaman II. Abdülhamîd aleyhinde söz ve tavırları, Şehzade V. Reşad'ın Mevlevî olması padişahı kuşkulandırmış Çelebi'nin sürekli takibat altında tutulmasına sebep olmuştur¹⁸⁸⁸.

Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Mehmed Celaleddin Dede
(B.Baykara Arşivi)

Osman Salahaddin Dede'den sonra yerine geçen oğlu Mehmed Celâleddîn Dede de, devrinin siyasî olaylarıyla yakından ilgilenmiştir. Babasıyla birlikte birçok siyasî ve sosyal meselelere müdahaleleri, kendisine babasının sahip olduğu sosyal ve siyasî meselelerdeki ince görüşü kazandırmıştır. Hatta bir meseleden dolayı II. Abdülhamîd'in Celâleddîn Dede için "*Celâl Efendi ince düşünür*" dediğini işittiğini Mehmed Ziya nakletmektedir¹⁸⁸⁹.

Celâleddin Dede kendisine karşı padişahın bu teveccühü olmasına rağmen sarayın taki-

binden kendini kurtaramamıştır. Bunda Abdülhamîd Han'ını memleketin içinde bulunduğu siyâsî çalkantılar sebebiyle memleketin her yerinde olup biten hadiselerle ilgili müteyakkız olması¹⁸⁹⁰ ve Celâleddin Dede'nin babası üzerindeki kuşkuların da etkisi olmuş, böylece dergâhla ilgili takibat devam etmiştir¹⁸⁹¹.

Sultan Reşad Yenikapı Mevlevihanesinde (B.Baykara Arşivi)

Sultan V. Sultan Reşad dönemi Mevlevîlerin bütün bu sıkıntılardan kurtulduğu bir dönemdir. Öyle ki Mevlevîlerde padişahın kendilerine olan iltifatını karşılıksız bırakmamışlar ve her hususta padişaha destek olmuşlardır¹⁸⁹². Kendisi de bir Mevlevî olan ve tahta çıktığında Abdülhalim Çelebi'nin kılıç kuşattığı Sultan Reşad, Birinci Cihan Harbinde Osmanlı ordusunun başarıya ulaşmasına önemli katkı sağlayacağını düşünerek, Filistin cephesine gönderilmek üzere bir "Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı" kurulmasını arzu etmiştir. Mevlevîler de bir alay teşkil ederek Filistin Cephesine gitmişlerdir¹⁸⁹³.

¹⁸⁸⁶ M. Ziya, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, s. 149.

¹⁸⁸⁷ M. Ziya, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, s. 152-153.

¹⁸⁸⁸ Mehmet Önder, *Yüz Yıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 67.

¹⁸⁸⁹ M. Ziya, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, s. 204

¹⁸⁹⁰ Tahsin Paşa (Esbak Mabeyn Başkâtibi), *Abdülhamit ve Yıldız Hatıraları*, İstanbul 193, s. 144-145.

¹⁸⁹¹ Bk. M. Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, s. 175-185.

¹⁸⁹² Geniş bilgi için bk. Sezai Küçük, "Sultan Reşad ve Mevlevîlik", *Sultan V. Mehmed Reşad ve Dönemi*, İstanbul 2018, C. III, s. 1058-1093.

¹⁸⁹³ Nuri Köstüklü, "Vatan Savunmasında Gönül Erleri: Mücahidin-i Mevlevîyye Alayı", *X. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, 2-3 Mayıs 2002, s. 213-226; Sezai Küçük, "Sultan Reşad ve Mevlevîlik", 1078-1082.

Mevlevî Şeyhleri (S. Küçük Arşivi)

Mevlevîlerin devletle birlikte hareket etme anlayışları Kurtuluş Savaşı yıllarında da devam ettirmiştir. Başta Mevlânâ Dergâhı şeyhi Abdülhalim Çelebi olmak üzere tüm Mevlevî şeyhleri bu süreçte Atatürk'ün yanında yer almış, maddi ve manevi desteklerini ortaya koymuşlardır. 1925 yılında tüm tekkelerin kapatılmasına rağmen Mevlânâ türbesinin açık tutulduğu gibi¹⁸⁹⁴ Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Abdülhalim Çelebi Konya Mebusu, Veled Çelebi de Yozgat ve Kastamonu mebusu yapılmıştır¹⁸⁹⁵. Ayrıca Abdülhalim Çelebi, TBMM'de Mustafa Kemal'den sonra en fazla oy alarak Meclis Vekili seçilmiştir¹⁸⁹⁶.

Abdülhalim Çelebi

E. Tekkelerin Kapatılması ve Mevlevîlik: Sırlanış

Mevlevîliğin tarih sahnesine çıktığı XIV. asırdan, içtimâî faaliyetlerinin yasaklandığı 1925 yılına kadar geçen süre içinde Anadolu'da, Balkanlarda ve diğer İslam Beldelerinde 100'ün üzerinde Mevlevîhane faaliyette bulunmuş, tekkelerin kapatıldığı 1925 yılında ise bu dergâhlardan yaklaşık 82 tanesi faaliyet göstermektedir¹⁸⁹⁷.

Cumhuriyetin ilanından sonra 1925 yılında Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde tekkelerin kapatılması ve aynı yıl son postnişin Abdülhalim Çelebi'nin vefatı üzerine Halep Dergâhı'nda şeyh bulunan Muhammed Bâkır Çelebi, çelebilik makamını Halep'te tesîs etmiş ve Suriye'deki Fransız mandater hükümeti tarafından da bu müessese tasdik edilmiştir. 1943 yılında Bâkır Çelebi'nin İstanbul'da vefatı ve 1944senesinde de Suriye'nin bağımsızlığını elde etmesi üzerine, yeni yönetim çelebilik makamını ve bu makamın imtiyazlarını kaldırmış, diğer mevlevîhânelerin ve Halep Mevlevîhânesi'nin vakıflarına ve bütün vâridâtına el konulmuş ve mevlevîhanede dâhil olmaz üzere Suriye'deki tekkelerin tamamı Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. Bâkır Çelebi'nin vefatı üzerine oğlu Celâleddin Çelebi'nin çelebiliği kabul edilmediği için Bâkır Çelebi'ye Halep dışında iken vekâlet eden, vefatından sonrada bir yıl kadar da çelebilik makamında bulunan kardeşi Şemsülvâhid Çelebi, bu sûretle bu tarihî makamın son temsilcisi olmuştur¹⁸⁹⁸.

¹⁸⁹⁴ M. Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler*, s. 322.

¹⁸⁹⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 273.

¹⁸⁹⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 181; Geniş bilgi için bk. Sezai Küçük, "Mevlevîyye", *Türkiyede Tarikatlar Tarih ve Kültür*, s. 509-516.

¹⁸⁹⁷ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul 2003, s. 234.

¹⁸⁹⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 362-363.

Muhammed Bakır Çelebi

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde ise kapatılan Mevlevî tekkelerinin şeyhleri ve mensupları faaliyetleri yasaklandığı için bazıları değişik memuriyetlere devam etmiş, kimileri de maişetlerini kazanma gayretinde olmuşlardır. Böylece Mevlevîlik de diğer tarikatlar gibi faaliyetlerine son verildiği için tarikat faaliyetleri anlamında tarih olmuştur.

SONUÇ

Mevlevîlik, XIII. Asırda Konya'da faaliyette geçtikten sonra Mevlânâ'nın bıraktığı miras üzerine Çelebi Hüsameddin ve Sultan Veled'in gayretleriyle siyasi ve sosyal ortamı da değerlendirerek hızlı bir şekilde teşkilatlanmıştır. Mevlânâ Türbesi merkez dergah olmak üzere Konya ve diğer Anadolu şehirlerinde Mevlevîhaneler tesis edilmiş ve bu Mevlevîhanelerde Mevlânâ yolunun, tasavvuf anlayışının gereği manevi terbiye usülleri uygulanırken, zamanla Sultan Veled, Ulu Arif Çelebi ve ondan sonra gelen Mevlânâ'nın torunları Çelebilerle tarikatın sema dahil usul ve erkanı yerleştirilmiş ve Anadolu Selçuklu Devleti bakiyesi olan beyliklerin destekleri ve daha sonra Osmanlı'nın da güçlenmesiyle XV. Asırda artık Anadolu dışına da genişliyen bir tarikat olmuştur.

Geçen yüzyıllar içinde Çelebilerin ve Mevlevî büyüklerinin gayretleriyle neredeyse her

şehirde bir Mevlevîhane kurulmuş ve bu dergâhları XVI. Asırdan itibaren devrin ileri gelen yönetici ve zenginleri tesis etmeye başlamıştır. Mevlevîliğin seyri daha çok toplumun üst kesimlerine hitap eder bir hal alınca tarikat yavaş yavaş köylerden şehirlere doğru çekilmiş ve musiki, şiir ve sema ile yoğrulan tasavvuf anlayışı Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra bu şehre de giren Mevlevîlik, artık daha çok entelektüel kesimin teveccüh ettiği bir tarikat halini almıştır. Bunda Mevlevîhanelerin birer konservatuar, edebiyat mektebi ve güzel sanatlar akademisi olarak görev yapmasının önemli bir tesiri olmuştur. Klasik Türk musikisinin en önemli temsilcileri Itri ve Hammamizade İsmail Dede Efendi bu dergâhlarda yetişmiş ve maharetlerini Mevlevîhanelerdeki mürşitlerinden tahsil etmişlerdir. Divan edebiyatının zirvesi Şeyh Galib ise XVIII. Asır Osmanlı İstanbul'unda Galata Mevlevîhanesinde Mevlevî şeyhi olarak görev yapmıştır. Daha nice isimleri Mevlevîhanelerden yetişmiş maharetli şair, edip, musikişinas ve güzel sanat erbabı olarak zikredebiliriz ki Osmanlı tezkireleri bunun kanıtıdır. Faaliyette bulunduğu sürece devletle daima iyi geçinmeyi şiar edinmiş olan Mevlevîler 1925 yılında tekkelerin kapatılmasına kadar bu tutumunu değiştirmemiştir. 1925 yılında tekkelerin Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yasaklanmasıyla birlikte de Mevlevîlik diğer tarikatlar gibi manevi eğitim cihetiyle ömrünü tamamlamış ama Mevlânâ'nın fikir ve düşünceleri yaşama-ya devam etmiştir.

Galata Mevlevîhanesinin tekkeler kapatılmadan önceki son şeyhe Ahmed Celâleddin Dede'nin (1853-1946) irticâlen söylediği şu dörtlük durumu özetlenmiştir:

“Âsumândır kubbesi hep ahterân âvîzesi

En ziyâ-bahşâ kanâdîli güneşle mâhdır

Seddolunmakla tekâyâ kaldırılmaz zikr-i Hak

Cümle mevcûdât zâkir kâinât dergâhdır.”

Mevlevîliğin sema başta olmak üzere yine şiir ve musiki ile cezbeden özelliği bugün de her 17 Aralık'ta Mevlânâ'yı sevenleri bir araya toplamakta, törensel bir durum arzetsede Mevlevîlik toplumun herkesiminden hatta dünyadaki diğer milletlerin mensuplarından da ilgi ve alaka görmeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- ABDURRAMAN CÂMÎ, *Nefahâtü'l-Üns*, (trc. ve şerh, Lamii Çelebi, hzl. S. Uludağ-M. Kara), İstanbul 1995.
- ABDÜLBÂKÎ NÂSİR DEDE, *Defter-i Dervîşân II*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphânesi (İSAM), nr. 18112.
- AGOSTON, Gabor, “16-17. Asırlarda Macaristan'da Tasavvuf ve Mevlevîlik”, *I. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi*, (3-5 Mayıs 1987) Tebliğler, Konya 1988, s. 221-231.
- AHMET EFLÂKÎ, *Menâkıbü'l-Ârifîn (Âriflerin Menâkıbeleri)*, (trc. Tahsin Yazıcı), Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973, I-II.
- AKGÜNDÜZ, Murat, “Mevlevîlikve Osmanlı Padişahları”, *Uluslararası Mevlânâ ve Mevlevîlik Sempozyumu, Bildiriler II [Mevlânâ Celaleddin Rumi'nin 800. Doğum Yılı Anısına]*, 26-28 Ekim 2007, [t.y.], C. II, s. 347-352.
- ALİ ENVERÎ, *Semâhâne-i Edeb*, Âlem Matbaası, İstanbul 1309.
- ALİ NUTKÎ DEDE, ABDÜLBÂKÎ NÂSİR DEDE, *Defter-i Dervîşân: Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri*, (hzl. Bayram Ali Kaya, Sezai Küçük), Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- ALİ NUTKÎ DEDE, *Defter-i Dervîşân I*, Süleymaniye Kütüphânesi Nafiz Paşa nr. 1194.
- ARBAŞ, Hamit, “Mevlevî Sanatçılar”, *Osmanlı*, XI, Ankara 1999, s. 93-99.

- ATEŞ, İbrahim, “Hz Mevlânâ Dergâhı ile ilgili Vakıf ve Vakfiyeler”, *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara 1992, s. 29-31.
- BANARLI, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul ty, I-II.
- BARTHOLD, W., “Çelebi”, *Milli Eğitim İslam Ansiklopedisi (MEBİA)*, İstanbul 1945, III.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)*, Cevdet Evkaf Tasnifi (CE) 12400.
- BÜYÜKBEKTAŞ, Büşra, *Anadolu Selçukluları Döneminde Mevlevîlerin Sultanlar, Devlet Adamları, Beylikler, Ahiler ve Diğer Zümrelerle Olan Münasebetleri*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2020.
- CEYHAN, Semih, “Mesnevî”, *DİA*, Ankara 2004, C. XIX, ss., 325-334.
- DEMİREL, Ömer, “Sivas Mevlevîhânesi ve Mevlevî Şeyhlerinin Sosyal Hayatlarına Dair Tespitler” *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Konya 1996, s. 218.
- EMECAN, Feridun M., “Saruhanoğulları ve Melevîlik”, *E. Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 283-293.
- YÜCEL, Erdem, “Kasımpaşa Mevlevîhânesi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Aralık 1979, s. 77-86.
- ERGİN, Osman Nuri, *Maârif Tarihi*, İstanbul 1939, I-III.
- EROL, Erdoğan, “Padişah III. Selim'in Mevlânâ'nın Türbesi için Yaptırdığı Püşiide”, *Türk Etnoğrafya Dergisi*, XIX, Ankara 1991, s. 9-29.
- EROL, Erdoğan, “Padişah III. Selim'in Mevlânâ'nın Türbesi için Yaptırdığı Püşiide”, *Türk Etnoğrafya Dergisi*, XIX, Ankara 1991, s. 9-29.
- ESRAR DEDE, *Tezkire-i Şuara-yı Mevlevîyye, İnceleme-Metin*, (hzl. İlhan Genç) Ankara 2000.
- EVLİYA ÇELEBİ, *Seyâhatnâme*, (Sadeleştiren, Mümin Çevik) Üçdal Neşriyat İstanbul 1985, I-X.
- FURÛZANFER, Bediuzzaman, *Mevlânâ Celâleddîn*, (trc. F. N. Uzluk), İstanbul 1990
- GAZİMİHAL, Mahmud Ragıp *Konya Mûsikîsi*, Ankara 1947.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Melâmîlik ve Melâmîler*, Devlet Matbaası, İstanbul 1931.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mevlânâ Celâleddîn*, İnkilap Kitabevi, İstanbul 2010.

- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, (İkinci Baskı) İstanbul 1983.
- GÖYÜNÇ, Nejat, "Sivas Mevlevîhânesi", *IX. Vakıf Haf-tası Kitabı*, Ankara 1992, s. 83.
- GÜNDÜZ, İrfan, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münâsebetleri*, Seha Neşriyat.
- HEPER, Saadettin, *Mevlevî Âyinleri*, Konya 1974.
- HÜSEYİN VASSAF, *Sefîne-i Evliyâ*, (çev. M. Akkuş-A. Yılmaz), Kitabevi, İstanbul 2006, I-V.
- İBRAHİM PEÇEVÎ, *Tarih-i Peçevî*, Matbaâ-yı Âmire 1283, I-II.
- İSMÂİL RUSÛHÎ ANKARAVÎ, *Risâle-i Usûl-i Tarîkat-ı Mevlânâ*, Konya Mevlânâ Müzesi (KMM) Yazmalar, 1661/16.
- KARA, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah Yayınları 1999.
- KERAMETLİ, Can, *Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, İstanbul 1977.
- Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi (KMMA).
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, "Ahmed Paşa", *MEBİA*, I, s. 198.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Anadolu'da İslamiyet*, (hızl. Mehmet Kanar), İstanbul 2000.
- KÜÇÜK, Hülya, *Sultan Veled ve Maarif'i*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2005.
- KÜÇÜK, Sezai, "Mevlevîliğin Kuruluşu, Yayılması ve Diğer Tesirleri", *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Hakk'a Daveti*, (ed. M. Kara-H. Küçük), Kültür A.Ş., Konya 2021, s. 151-163.
- KÜÇÜK, Sezai, "Mevlevîyye", *Türkiyede Tarikatlar Tarih ve Kültür*, (ed. Semih Ceyhan), Birinci Basım, İstanbul 2015, s., 495-496.
- KÜÇÜK, Sezai, "Sultan Reşad ve Mevlevîlik", *Sultan V. Mehmed Reşad ve Dönemi*, İstanbul 2018, C. III, s. 1058-1093.
- KÜÇÜK, Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg Yayınları, İstanbul 2003.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, "Les Zaviyas Mevlevîtes a Konya (Konyada Mevlevî Zâviyeleri)", *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994s. 118.
- MAZIOĞLU, Hasibe, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Başlamasında ve Gelişmesinde Mevlânâ'nın Yeri ve Etkisi", *Mevlânâ Sevgisi*, IV. Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu, 15-17 Aralık 1980" (Hızl. F. Halıcı), Konya 1981, s. 30-39.
- MEHMED SÜREYYÂ, *Sicill-i Osmânî*, (hızl. O. Hülâgû-M. Ekincikli-H. Savaş) İstanbul 1998, I-IV (IV/1, IV/11).
- MEHMED ZİYÂ, *Merâkiz-i Mühimme-i Mevlevîyyeden Yenikapı Mevlevîhânesi*, İstanbul 1329.
- MEHMED ZİYA, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, (hızl. M.A. Karavelioğlu), Ataç Yayınları, İstanbul 2005.
- MUHAMMED MUHLİS BEY ve Arkadaşları, *Konya Rehberi*, Konya 1339/1920.
- OCAK, A. Yaşar, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa bir Bakış", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, (Mayıs 1996), Konya 1996, s. 17-24.
- OCAK, A. Yaşar, *Türk Süfiliğine Bakışlar*, İstanbul 1996.
- ODYAKMAZ, Nevzad, *Bektaşilik, Mevlevîlik, Masonluk*, İstanbul 1988.
- OSMANZÂDE TÂİB, *Hadikatü'l-Vüzerâ* (zeyl-i Ağazade Ömer Efendi, Ahmed Cavid Bey, Abdülfetah Şefkat Efendi) Freiburg 1969.
- ÖNDER, Mehmet, *Mevlânâ Hayatı Eserleri*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul ty.
- ÖNDER, Mehmet, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, Ankara 1992.
- ÖNGÖREN, Reşat, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 441-448.
- ÖZÖNDER, Hasan, *Konya Mevlânâ Dergâhı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- PAKALIN, Mehmet Zeki *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (OTDTS)*, MEB İstanbul 1983, I-II.
- PALA, İskender, "Edebi Çehreleriyle Mevlevîhâneler", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Konya 1996, S. 2, s. 55-60.
- SAADETTİN NUZHET (ERGUN), "Mevlânâ'nın Türk Şiiri ve Musikisi Üzerindeki Tesirleri", *Konya*, s. 110-111.
- SAHÎH AHMED DEDE, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevlevîyye - Mevlevîlerin Tarihi*, (haz: Cem Zorlu), İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.
- SAKIB DEDE, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyyân (Sefîne-i Mevlevîyye)*, Mısır 1283, I-III.
- SAMIÇ, Jasna, "Le Tekke Mevlevî De Bembasa A Sara-jevo", *Osmanlı Araştırmaları*, S. XIV, 162-163.
- SAYLAN, Betül, *Mevlânâ Ailesi ve Mevlevîlikte Çelebilik Makâmı -Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyyân Ör-*

- neği, M.Ü. Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı (Doktora Tezi), İstanbul 2013.
- SİPEHSÂLAR MECDEDDİN FERİDÜN, *Risâle-i Si-pehsâlar, Mevlânâ ve Etrafındakiler*, (haz. Mustafa Çıpan), İstanbul 2019.
- SOLAKZÂDE MEHMED HEMDEMÎ, *Tarih*, haz. Vahid Çabuk, Ankara 1989, I-II.
- SULTAN VELED, *Dîvân-ı Sultan Veled*, (yay. F. Nafiz Uzluk, Uzluk Basımevi, İstanbul 1941.
- TAHSİN PAŞA (ESBAK MABEYN BAŞKÂTİBİ), *Abdülhamit ve Yıldız Hatıraları*, İstanbul 1931.
- TANMAN, M. Bahâ “Âsitâne”, *DİA*, İstanbul 1991 3/485-487.
- TANMAN, M. Baha, “İstanbul Mevlevîhâneleri”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. XIV, İstanbul 1994, s. 177-183.
- TANRIKORUR, Ş. Barihüda “Gaziantep Mevlevîhânesi”, *DİA*, İstanbul 1996, 13/475-477.
- TANRIKORUR, Ş. Barihüda, “Mevlevîyye”, *DİA*, Ankara 2004, 29/468-475.
- TOPATAN, Mustafa, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, Doktora Tezi (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 2013.
- TUNCER, O. Cezmi, “Kilis Mevlevîhânesi”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Konya 1996, s. 259-282.
- ULUDAĞ, Osman Şevki, “Mevlânâ ve Mûsikî”, *Türk Mûsikîsi Dergisi*, C. III, Kasım 1949, Aralık 1949, S. 25-26, s. 4-5, 21, 9-10, 21.
- UZ, M. Ali, “Saraybosna’da İsa Bey Mevlevîhânesi”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Konya 1996, 103-106.
- UZLUK, F. Nafiz, “Mevlevî Hilâfetnâmeleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. IX, s. 384-412.
- UZLUK, Feridun Nafiz, “Germiyanoglu Yakup II. Beyin Vakfıyesi”, *Vakıflar Dergisi*, Ankara, 1969, 8. sayı, 71-112.
- UZLUK, Şahabettin, *Mevlevîlikte Resim ve Resimde Mevlevîler*, Türkiye İş Bankası Kültür Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1957.
- UZLUK, Şahabettin, *Mevlânâ’nın Türbesi*, Konya 1946.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1988, (III. Baskı), I-IV.
- ÜNVER, A. Süheyl “Beşiktaş-Çırağan Mevlevîhânesi Hakkında”, *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci* (hız. Fevzi Halıcı), Ankara 1978, s. 165-171.
- ÜNVER, İsmail Neşâtî, Ankara 1986.
- ÜRKMEZ, Rauf Kahraman, “Ârif Çelebi’nin Batı Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri ve Mevlevîhanelerin Yaygınlaşması” *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 10. sayı, Konya, 2019, 203-229.
- WITTEK, Paul, *Menteşe Beyliği*, (trc. O.Ş. Gökyay) (İkinci Baskı), Ankara 1986.
- ZÂKİR ŞÜKRÜ EFENDİ, “İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihî III”, (nşr. Şinasi Akbatu), *İslam Medeniyeti Dergisi*, Haziran 1981, V, 107.
- 1303/1886 Senesi Konya Salnâmesi.
- 1306/1888 Senesi Konya Salnâmesi.